

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

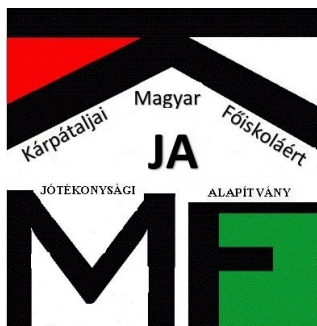
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

dr. Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék	239
5.1.3. Népeesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	383
7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtitkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

15. FEJEZET

Helyzetkép a kárpátaljai magyar nyelvű oktatásról (1989–2019)

Az oktatás része egy politikai-gazdasági rendszernek, ezért annak függvényében lehet azt vizsgálni. Többszörösen igaz ez a nemzeti kisebbségek esetében, mert azok a politikai folyamatok következtében jöttek létre. Az egyik esetben az egyén maga választ, amikor a gazdasági körülmények miatt elhagyja közösségét, hogy a számára legtermészetesebb nyelvi közegből, életteréből egy idegen nyelvi közegbe, életterbe kerüljön, „szerencsét próbáljon”. Ők, akik saját döntés alapján emigrálnak, annak tudatában teszik, hogy a jobb lét érdekében választják kisebbségi sorsukat, így lélekből erre felkészülhetnek, és mentalitásuknak, lehetőségüknek figyelembevételével többé-kevésbé olyan országot választanak, amely elképzeléseiket leginkább kielégíti. A menekültek általában ezt nem mérlegelhetik, túlélésük érdekében oda mennek, ahol befogadják őket. Annak a közösségnek sincs választási lehetősége, akik szülőföldjükön maradva egyik napról a másikra kisebbséggé válnak, ahol korábban a többség minden joga megillette őket. Az utóbbi jellemző a Kárpát-medencében élő, Magyarország határain kívül rekesztett magyar nemzeti közösségekre. A Kárpát-medencei magyarokat átlépte a határ, és akaratuk ellenére egyik napról a másikra más ország, más hatalom polgárai lettek. Fokozottan igaz ez a kárpátaljai magyar közösségekre, akik fölött sokszor átszabták a határt a 20. század folyamán. A többszörös „országváltások” miatt számukra egyik napról a másikra megváltozott a jogi, nyelvi környezet a hivatalokban, az oktatási rendszer, s annak tartalma. Nekik szülőföldjükön kellett feldolgozni, hogy a világ megfordult velük, hogy megváltozott a státuszuk: a többségi közösségi státuszuk hirtelen alárendeltté vált. Legnagyobb hatással az ilyen jellegű változás annak a generációnak a tagjaira van, akik éppen az oktatás felsőbb szakaszában járnak, mert drasztikusan csökken továbbtanulási és karrierlehetőségük. Hirtelen olyan új elvárásokat kell teljesíteniük, amelyeket önhibájukon kívül nem tudnak, mint például, hogy a többségi nyelven tegyenek vizsgát, melyet korábban nem is tanultak. Kárpátalján az „országváltások” hatása minden generációt érintett a 20. században. Minden „országváltás” politikai diszkriminációt, kollektív bűnösséget jelentett az itt élő magyarok számára. Az „ország-

váltások” után az értelmiségieknek menniük kellett, vagy vitték őket. A legnagyobb veszteséget a magyar értelmiségi réteg reprodukciója, a magyar kultúra megtartása terén az 1944-es „országváltás” okozta.¹ Ennek eredményeként a magyarság aránya a városokban minimalizálódott, a középréteg összezsugorodott. A hivatali nyelvváltás kapcsán az érdekérvényesítés az ügyintézés anyanyelvű korlátozottsága miatt korlátozódott. A legutóbbi országváltás 1991-ben, Ukrajna függetlenné válása után történt. Ismét elmaradt a szovjet rendszerben meghurcolt magyarok rehabilitációja, a reprivatizáció, ami nagy hatással van a közösség politikai, kulturális és gazdasági érdekérvényesítési lehetőségeire. A magyarság így a régió egyik vesztes népcsoportja. Az anyanyelvű oktatást befolyásoló politika visszalépést hozott még a szovjet rendszerhez képest is. Vizsgáljuk meg ennek a folyamatnak az alakulását a legutóbbi országváltást jelentő három évtizedben, 1989–2019 között.

15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában

Ukrajna oktatáspolitikáját meghatározó törvényeket elemezve megállapíthatjuk, hogy egyrészt deklarálják a csatlakozást az európai oktatási térhez, másrészt az oktatást az ukrán nemzetállam építésének eszközeként használják. Az ukrán nyelvet és kultúrát kötelezővé tették az oktatás minden szintjén, minden állampolgár számára államhatalmi eszközökkel. A független államiság első évtizedében a nemzetállami oktatásra vonatkozó stratégiai kérdések a deklaráció szintjén maradtak, mert a szétzilált gazdaság ereje, a kialakulóban lévő politikai elit széthúzása nem tudta biztosítani a megvalósításhoz szükséges erőt. Az ezredfordulóra a helyzet változott. A szovjet minta szerint a hatalom az oktatási rendszert saját politikai céljaira használta. Először a felsőoktatásban igyekeztek teret nyerni azzal, hogy az ukrán nyelv anyanyelvi szintű ismeretéhez kötötték a továbbtanulást. A közoktatás terén radikális lépésekre törvényi keretek módosításával

¹ 1944 novemberében a felnőtt magyar férfilakosságot málenkij robotra vitték, majd Szibériában a Gupvi táborokba kerültek. Az otthon maradt fiatalokat – katonaság helyett – a donbasi szénbányákban kényszerítették munkára. Elhurcolták a kuláknak nyilvánított kizsákmányoltakat, a református, római katolikus, görögkatolikus papokat; családjaikat kitétek a lakásukból, a pedagógusokat, hivatalnokokat elbocsátották, az orvosok, jogászok, gyógyszerészek a nyelvismeret és az új jogi szabályozás miatt maguk hagyták el a területet. Vö. *Molnár D. Erzsébet: Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiban (1944–1953). Kézirat. Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola. Debrecen 2015.*

2017-ig nem került sor, de a kisebbségi jogokat szűkítő törvénytervezetek elemeit rendeletekkel módosították. Számos területen visszalépés történt a szovjet kisebbségi oktatáspolitiká gyakorlatához képest is.

Az első oktatási törvény még megengedő volt, és lehetőséget biztosított a civil szerveződéseknek oktatási intézmények létrehozására.² Ezt a kárpátaljai magyarság ki is használta: egyházi óvodákat, líceumokat és főiskolát is alapított. Az 1996-ban elfogadott új alkotmány³ fordulatot hozott a kisebbségekkel kapcsolatban. Az alkotmányban a kisebbségi jogok jól körülhatárolt biztosítékokkal rendelkeznek ugyan, de Ukrajnát monolit („szobornaja”) nemzetállamként definiálja, nem véve figyelembe, hogy az állam jelentős hányada nem ukrán, és róluk mint államalkotó nemzeti közösségekről nem is tesz említést az alkotmány. Ennek hatására Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma az 1997–1998-as években a kisebbségek oktatását szabályozó koncepciótervezetek sorozatát dolgozta ki. A benne foglaltak ellentmondtak az alkotmány kisebbségekre vonatkozó passzusainak, az összes hatályos, a kisebbségek jogaival, oktatásával, anyanyelvhasználatával kapcsolatos törvénynek. Egyszeri és azonnali intézkedésekkel szeretnék volna megvalósítani a nemzetállamot. A koncepciótervezetek alapján nem került sor törvényi módosításra, de annak elemeit rendeletekkel folyamatosan bevezették. Először az iskolai pecsétékből töröltették az intézmény nevét a nemzetiség nyelvén, majd kötelezték a nemzetiségi iskolákat, hogy az osztálynaplókat és a tanulók névsorát csak ukránul vezessék.

Ukrajna 2005-ös csatlakozása a bolognai folyamathoz felgyorsított számos oktatáspolitikai változást. Felszínre kerültek a rendszerszerű problémák és kérdések. A felsőoktatásban elharapózott korrupció kiküszöbölése érdekében – a bolognai folyamatra hivatkozva – 2006-ban egységes felvételi rendszer bevezetéséről döntöttek. Létrehozták a független vizsgaközpontok hálózatát, melynek feladata az esélyegyenlőség biztosítása lett volna felvételikor. Pozitív állami hozzáállás esetén valós esélyegyenlőséget is biztosíthatott volna a kisebbségek számára is, ha meghagyják a felvételi rend korábbi rendszerét, ahol a diákok felvételikor azon a nyelven és abból a nyelvből vizsgáztak, amely nyelven tanultak a középiskolák-

² Vö. Ukrajna 1991. évi oktatási törvénye (Закон України „Про освіту”, 1991) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12?fbclid=IwAR3nbJQX-Py4eJofbdVfvX_dJMAv9QIpGM81rwC-R8yIRu37wQoqUWF7y7CM, letöltés 2020. ápr. 5.

³ Ukrajna 1996. évi Alkotmánya, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?fbclid=IwAR0M9CKia-H0Z701ctSUcp4V0OHF5tuzk4eBJOZqS-MT32jgnPalO4Pp2rU0>, letöltés 2020. ápr. 5.

ban. Tehát az ukránok ukránul és ukránból, az oroszok oroszul és orosz-
ból, a románok románul és románból, a magyarok magyarul és magyarból,
ahogy a szovjet rendszerben is működött. A reform az egységes hozzáfé-
rés elvére hivatkozva éppen ezt szüntette meg. A felvételi rendből kizárta
a kisebbségek anyanyelvét, viszont mindenki számára, minden szakra kö-
telezővé tette az emelt szintű ukránvizsgát, ezzel jelentősen csökkentve a
kisebbségek esélyeit továbbtanulásra.

A rendszert Sztaniszlav Nyikolajenko szocialista oktatási és tudomá-
nyos miniszter vezette be 2007-ben.⁴ A rendelet szerint minden vizsgát
csak ukrán nyelven tehetnek, még a nemzetiségi iskolák végzősei is. Min-
den szakra, így például a magyar nyelv és irodalomra, kötelezővé tette az
anyanyelvi szintű vizsgát ukránból, magyarból nem tehetnek vizsgát.

A 2007-es őszi választások után az új jobboldali oktatási minisz-
ter, Ivan Vakarczuk az adott rendeletet részben módosította. Engedélyezte,
hogy a nemzetiségi iskolák végzősei szaknyelvi szószedetet használhassa-
nak a vizsgákon.⁵ Az ukrainai kisebbségek tiltakozására és az általuk gene-
rált külföldi politikai nyomásra a miniszter a 2008–2009-es évekre enge-
délyezte a nemzetiségi iskolák végzőseinek a szaktárgyakból a vizsgázást
az oktatás nyelvén.⁶ A kötelező ukránvizsgát az „egyenlő feltételek bizto-
sítása érdekében” meghagyta. Az érintettek, valamint a kisebbségi érde-
védelmi szervezetek számtalan esetben fordultak az oktatási miniszterhez,
az államelnökhöz, a kisebbségi ombudsmanhoz a diszkriminatív felvételi
eljárás módosítása miatt, s az alábbiak szerint érveltek:

- A kisebbségi nyelven érettségizett diákok számára ugyanaz a kö-
vetelmény, mint az ukrán iskolát végzett ukrán anyanyelvűek és ukrán
szakra felvételizők számára, holott számukra ez második nyelv. A kisebb-
ségek nem olyan tanterv szerint és nem olyan óraszámban tanulták az uk-
ránt, mint az ukrán anyanyelvűek. Az állam nem biztosította az államnyelv
oktatásának tárgyi feltételeit, mert nem adtak ki ukrán–magyar, magyar–
ukrán szótárt, a tantervek és tankönyvek nem veszik figyelembe a kisebb-

⁴ Ukrajna Oktatás- és Tudományügyi Minisztériumának 2007. július 13-án kelt, 607-es számú ren-
delete (Міністерство освіти і науки України, Наказ 13.07.2007 N607.) https://zakononline.com.ua/documents/show/32459_32459, letöltés 2020. ápr. 5.

⁵ Ukrajna Oktatás- és Tudományügyi Minisztériumának 2007. december 25-én kelt, 1171-es számú
rendelete (Міністерство освіти і науки України, Наказ 25.12.2007. N117.) https://zakononline.com.ua/documents/show/292223_292288, letöltés 2020. ápr. 5.

⁶ Ukrajna Oktatás- és Tudományügyi Minisztériumának 2008. január 24-én kelt 33-as számú ren-
delete (Міністерство освіти і науки України, Наказ 24.01.2008 N33.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-08/ed20101007/conv>, letöltés 2020. ápr. 5.

ségi nyelvek sajátosságait, nem a második nyelv oktatásának elve szerint készültek. Az ukrán nyelv oktatásának személyi feltételei hiányosak. Nem képeztek szaktanárokat a nemzetiségi iskolák számára, így az iskolákban azok tanítják az ukránt, akik valamilyen szinten beszélnek a nyelvet, jobbik esetben orosznyelv- és -irodalomtanárok. A képesített ukrán nyelv és irodalom szakosokat a felsőoktatási intézmények arra képezték, hogy ukrán anyanyelvűek számára közvetítsék a magas ukrán nyelvi és irodalmi kultúrát, így nagy részük nem boldogul a kisebbségi iskolákban előforduló szakmai kihívásokkal. Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán olyan irodalmi kérdések is szerepelnek, melyeket nem is tanultak.⁷ A felvételi szabályzat szerint azok a diákok, akik nem érték el ukránból a minisztérium által megállapított és az ukrán anyanyelvűekhez igazított ponthatárt, nem jelentkezhetett semmilyen szakra. 2008-ban a magyar érettségizők 40–43%-át (annak ellenére, hogy a szaktárgyukból jól teljesítettek) kirekesztették a felsőoktatásból, mert nem érték el a ponthatárt ukránból. Azok is hátrányba kerültek az ukrán anyanyelvűekkel szemben, akik elérték az alsó ponthatárt ukrán nyelvből és irodalomból, mert bármilyen jól teljesítettek a szaktárgyukból, összesített pontszámuk az ukránvizsga miatt nem érte el az államilag finanszírozott helyekre meghatározott ponthatárt, így költségterítésre képzésre nyerhettek felvételt.

- Diszkriminatív jellegűnek tartották, hogy a miniszter csak két évre engedélyezte a szaktárgyak fordítását, ami a nemzetiségi oktatási rendszer leépülését célozta meg, arra ösztönözve a szülőket, hogy ne anyanyelvű iskolákba írassák gyermeküket.
- Az új rendszer ellentmondott az alkotmánynak és a hatályos törvényeknek, csorbult az a jog, amely biztosította volna az esélyegyenlőséget a felvételikor.

A kisebbségek felvetéseire az esélyegyenlőség visszaállítása helyett kilátásba helyezték az áttérést az ukrán nyelvű oktatásra, és a miniszter új rendelettel szabályozta az ukrán nyelv oktatását.⁸ Növelték az ukránórák

⁷ A szovjetrendszerben a birodalmi nyelvet – vagy a szovjet definíció szerint „a nemzetek közötti érintkezés nyelvét” – tanították a magyar tannyelvű iskolákban, míg a független Ukrajna nemzetközi elismerése után egyik napról a másikra áttértek az ukrán nyelv oktatására úgy, hogy annak sem tárgyi, sem személyi feltételeit nem biztosították. Az oktatási feltételek hiányának ellenére a végzősökhöz szembeni követelményrendszer ukrán nyelvből és irodalomból az ukrán anyanyelvűekkel azonos szintben állapították meg.

⁸ Ukrajna Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma 2008. május 26-án kelt, 461-es számú rendeletében az ukrán nyelv oktatásának javítására egy 2008–2011 közötti időszakra vonatkozó programot adott ki (Міністерство освіти і науки України, Наказ від 26 травня 2008 року N 461.)http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS7832.html, letöltés 2020. ápr. 2.

számát, ami nem pótolja, nem pótolhatja az ukrán anyanyelvűekkel szembeni hátrányt, nem egyenlíti ki az esélyeket, ha a követelményt az anyanyelvű végzősökhöz igazítják. A rendelet a kisebbségek számára átirányítási oktatási modellt írt elő. Előbb a tárgyak egy részét két nyelven, majd ukránul tervezték oktatni. A következő évtől már az érettségit sem engedélyezték anyanyelven a szaktárgyakból. Ukrajna történetét és a földrajzot ukránul, míg a matematikát részben ukránul kellett volna tanítani.

A 2010-es választások után az oroszbarátnak tartott Dmitro Tabacsnik, a Régiók Pártja jelöltje lett az oktatási miniszter. A felvételi rendben lényegi változtatást nem tett; előnybe helyezte az orosz kisebbséget:

- az ukránvizsga továbbra is kötelező, a követelmény szintje továbbra is az ukrán anyanyelvű, ukrán iskolában tanult és ukrán nyelv és irodalom szakra felvételizők mércéje maradt minden szak esetében;
- a levelező tagozatra a felsőoktatási intézmények belső vizsgát szervezettek ukránból azok számára, akik 2007-előtt érettségiztek;
- az orosz nyelvet beemelte a választható vizsgatárgyak közé, a többi kisebbség nyelvét nem;
- a felsőoktatási intézmények a nemzetiségi nyelvet oktató szakokra, így a magyar szakra is szervezettek belső felvételt harmadik vizsgatárgyként.

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy az ukrán politikai elit körében egyetértés alakult ki abban, hogy az 1997–1998-as kisebbségi koncepciótervezeteket megvalósítsák törvényi szabályozással, rendeletekkel, alkotmánymódosítás nélkül.

Új helyzetet teremtett a kisebbségi oktatás terén a 2012-ben elfogadott, a regionális nyelvekről szóló törvény.⁹ A törvény széles elvi kereteket biztosított a kisebbségek anyanyelvhasználatának azokon a helyeken, ahol regionálissá nyilvánítottak egy kisebbségi nyelvet. Aggodalomra adott okot, hogy országos politikai körökben arról nyilatkoztak, hogy az elfogadásakor főleg az orosz kisebbségre gondoltak, a többiek esetében nem kívánták alkalmazni. A törvényt a 2014-es Majdan néven ismert második tömegtiltakozás hatására elmenekült Viktor Janukovics távozása után a parlament első rendeletében megsemmisítette, de az őt követő államelnök ezt nem írta alá. Parlamenti képviselők kezdeményezésére az Ukrán

⁹ Ukrajna törvénye Az állami nyelvpolitika alapjairól (Закон України „Про засади державної мовної політики”). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>, letöltés 2020. ápr. 2.

Alkotmánybíróság formai okokra hivatkozva – mert házszabályellenesen szavazták meg – a törvényt megsemmisítette.¹⁰

Drasztikusan csökkentette a kisebbségek anyanyelvű oktatási lehetőségeit a 2017-ben elfogadott új oktatási törvény, melynek beterjesztése és elfogadása is nagy társadalmi és nemzetközi vitát váltott ki. Különösen a törvény elfogadásának körülményei. Két változat került a parlament elé, és egyik sem volt kisebbségbarát. A parlamenti képviselők egyik tervezet sem szavazták meg, így a házszabály értelmében új tervezetet kellett volna benyújtani, majd annak bizottsági vitája után újra tárgyalni a parlamentben. A legtöbb vitát az oktatás nyelvéről rendelkező 7. cikkely váltotta ki. Parubij házelnök javaslatára, arra hivatkozva, hogy a törvény elfogadása feltétele az ország számára a túlélést biztosító külföldi támogatások folyósításának, egy rögtönzött bizottságot hoztak létre a 7. cikkely megfogalmazására. A bizottság előterjesztését a frakciók vezetői kapták meg, a képviselőkhez el sem jutott, majd a felfokozott hangulatban a házelnök áterőltette ennek a szövegnek a megszavazását, amelyen még a szavazás után is módosítottak. A törvénycikkely Ukrajnában a kisebbségek anyanyelvű oktatását az óvodai és elemi iskolai (1–4. osztály) szintre korlátozta. Az 5. osztálytól kezdve folyamatos áttérést tervez a teljes ukrán nyelvű képzésre, hogy érettségire mindent ukránul tanuljanak az anyanyelv és irodalom tárgyak kivételével, és így ukránul és ukránból érettségizzenek. A törvény elfogadásának körülményei nemcsak a házszabályt sértet-

¹⁰ „Ukrajna Alkotmánybírósága 2018. február 28-án hozott határozatot Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól című, 2012-ben elfogadott jogszabály alkotmányosságáról. A 2012-ben elfogadott ukrán nyelvű törvény a még a Szovjet-Ukrajnában az 1989-ben elfogadott nyelvtörvényt váltotta fel. A jogszabály 18 ukrán nyelvet – köztük a magyart is – nyilvánította regionális vagy kisebbségi nyelvvé; azoknak a közigazgatási egységeknek (megyék, járások, helyi önkormányzatok) a területén, ahol egy vagy több ilyen nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya elérte a 10 százalékot, a kisebbségi nyelv az államnyelv mellett használhatóvá vált a hivatali életben, az önkormányzatok munkájában stb. Amikor 2014. február 22-én Viktor Janukovics államelnök elmenekült Ukrajnából, a parlamentben azonnal gyors átrendeződés következett be: részben ugyanazokkal a képviselőkkel, akik korábban az elnök párti többséget alkották, új parlamenti többséget hoztak létre. Az új parlamenti hatalom másnap, 2014. február 23-án Vjacseszlav Kirilenko képviselő előterjesztésére a Janukovics-rezim alatt elfogadott nyelvtörvény eltörléséről fogadott el jogszabályt. Az Ukrajna elnöki posztját és a parlament házelnöki tisztjét akkor egy személyben ideiglenesen betöltő Olekszandr Turcsinov azonban az országban kialakult válsághelyzetet mérlegelve 2014. február 27-én úgy döntött, nem írja alá a 2012-es nyelvtörvényt hatályon kívül helyező dokumentumot, így az állami nyelvpolitika alapjairól 2012-ben hozott törvény – vélhetően máig – hatályban maradt. A sok vitát kiváltott 2012-es nyelvtörvény eltörlésének kísérlete azonban egyik ürügye lett a máig elhúzódó ukrán krízisnek” – tette közzé a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont írását a Kárpátalja hetilap 2018. február 28-án. https://karpataljalap.net/2018/02/28/megszuletett-az-alkotmanybirosag-hatarozata-2012-es-nyelvtorvenyrol?fbclid=IwAR0x9DTpwrStzPeW2W_etFM-SyX5mpC-bZNN0WieWpGgjsDKjfAN0a-7vaviw. letöltés 2020. ápr. 10.

ték, de az alkotmányt és számos hatályos törvényt, Ukrajna által is ratifikált nemzetközi egyezményt, a szomszédos országokkal kötött kétoldalú megállapodást.¹¹ Tiltakozásul a KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség) kezdeményezésére a kárpátaljai magyarság petícióval fordult Petro Porosenko államelnökhöz, hogy ne írja alá. A petíciót 65 ezren támogatták aláírásukkal. Porosenko aláírta a törvényt, bár a magyar közösség képviselőivel kötött együttműködés alapján a magyarok szavazatainak is köszönhetően lett államfő. Ellenzéki képviselők egy csoportja az Alkotmánybírósághoz fordult a törvény megsemmisítése érdekében, az elfogadáskor tapasztalt házszabály megsértésével indokolva kérelmüket. Az Alkotmánybíróság nem adott helyt a keresetnek, annak ellenére, hogy azonos okok miatt semmisítette meg a regionális nyelvekről szóló törvényt. Ez az Ukrajnában uralkodó kettős mércére utal, ahol szelektíven értelmezik és hajtják végre a törvényeket, tartják be az alkotmányt.¹²

A 7. törvénycikkely felbontotta az Ukrajna mint állam és a nemzeti kisebbségek mint állampolgárok között kötött társadalmi szerződést. Ez a társadalmi szerződés az állam részéről a Legfelső Tanács által 1991. no-

¹¹ A törvény sérti az Ukrajna Alkotmánya által garantált jogot és szabadságjogot, úgymint: a 10. cikkely 3. és 5. pontját, melyek értelmében az ukrainai nemzeti kisebbségek számára garantálják nyelvük szabad fejlődését, használatát és védelmét. A 22. cikkely 2. és 3. pontja szavatolja és garantálja, hogy a már meglévő jogok tartalma és terjedelme az új törvények elfogadása által nem szűkíthető; az 53. cikkely 5. pontja garانتálja, hogy a nemzeti kisebbségek anyanyelvükön tanulhassanak, vagy tanulják anyanyelvüket az állami és az önkormányzati intézményekben. A törvény 7. cikkelye nem felel meg *Ukrajna Nyilatkozatának a nemzetiségek jogairól* (1991), *A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában* szóló törvénynek és *Az állami nyelvpolitika alapjairól* szóló szabályoknak sem. Az elfogadott törvény több rendelkezése is ellentétes Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival, és nem felel meg az alábbi nemzetközi jogszabályoknak: *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája*; Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól; Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény; „A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak az egyetemesen elismert emberi jogok részeként való tisztelete a béke, az igazság, a stabilitás és a demokrácia alapvető tényezője...” – az EBEE (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) emberi dimenzióval foglalkozó koppenhágai konferenciájának dokumentuma és az Európai Parlamenti Közgyűlés 1993-ban jóváhagyott 1201. számú ajánlása; Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén; Szerződés a jószomszédosági viszonyról és együttműködésről Ukrajna és Románia között, Egyezmény Ukrajna és Moldávia közötti együttműködésről a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak biztosítása területén. Ukrajna Alkotmánya 9. tc. megfelelően a Legfelső Tanács által kötelező érvényűként elfogadott, hatályos nemzetközi szerződések Ukrajna nemzeti jogrendjének a részét képezik. Vö. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség soron kívüli közgyűlésének nyilatkozata a 2017. szeptember 5-én elfogadott új oktatási törvénnyel kapcsolatban. <http://kmf.uz.ua/hu/karpataljai-magyar-pedagogusszovetseg-soron-kivuli-kozgyulesenek-nyilatkozata-2017-szeptember-5-en-elfogadott-uj-oktatasi-torvennyel-kapcsolatban/>, letöltés 2020. márc. 30.

¹² Vö. Petíció Ukrajna elnöke, Petro Olekszijovics Porosenko részére: Kérjük, vétőzza meg az oktatási törvényt! <https://www.citizengo.org/hu/ed/92623-vetozza-meg-ukrajna-elnoke-nemzeti-kisebbsenek-jogait-serto-oktatasi-torvenyt>, letöltés 2020. márc. 30.

vember 1-jén elfogadott *Ukrajna Nyilatkozata a nemzetiségek jogairól* határozat által köttetett meg, amelyben garantálták a kisebbségek szerzett jogainak további biztosítását és bővítését. A nemzeti kisebbségek 1991. december 1-jén tartott függetlenségi népszavazáson szavazatukkal megerősítették ezt a szerződést.¹³

Az új oktatási törvény etikátlan azért is, mert 2017. szeptember 5-én fogadták el, azután, hogy érvénybe lépett az EU-val kötött társulási szerződés, s Ukrajna megkapta a vízummentességet. Ezzel a lépéssel Ukrajna megszegte korábbi vállalásait, a demokratikus normákat, diszkriminálta az EU nyelveit is. A törvény bújtatott alkotmánymódosítás. Az ukrán állam immár teljesen kihátrált a nemzeti kisebbségi nyelvek oktatásának támogatása mögül. Az ukrán nyelvű oktatás bevezetésével már nem kell anyanyelvű könyveket kiadni a nemzetiségi iskoláknak, nem kell tanárokat képezni. Igaz, az állam addig sem teljesítette ez irányú kötelezettségeit. A 2017–2018-as tanév elején a magyar tannyelvű iskolákban 28 057 tankönyv hiányzott, ebből 3 383 ukrán nyelv- és irodalomtankönyv. 30 év alatt nem adtak ki munkafüzetet magyar nyelven az oktatott tantárgyakból, nem adtak ki ukrán–magyar/magyar–ukrán iskolai szótárakat állami pénzen, és nem készült el az akadémiai szótár sem, amely alapja minden egyéb szótárnak, szószedetnek. Nincs elég ábécéskönyv, melyből az első osztályosok tanulnak, így a szülőknek le kell fénymásolni a könyveket, munkafüzeteket, mert az állam csak négyévente ad ki annyi könyvet, amennyi gyerek az adott tárgyévben megkezdte az iskolát. Ezért egy népesebb korosztálynak nem jut elég tankönyv, vásárlására sincs lehetőség, mert kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kisebbségi oktatás és kultúra mindig mostohagyereke volt az államnak: az egyházi líceumok, a főiskola, a magyar sajtó és rádió, a társadalmi szervezetek sohanem kaptak állami támogatást.

¹³ „Az oktatási törvény 7. tc. a társadalmi szerződés következő pontjait sérti: **1. cikkely.** Az ukrán állam a területén élő minden népnek, nemzetiségi csoportnak, állampolgárnak garantálja az egyenlő politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogokat. A nemzetiségi jegyek alapján történő megkülönböztetés tilos, és azt törvény bünteti. **2. cikkely.** Az ukrán állam minden nemzetiség számára garantálja a jogot hagyományos településeik megőrzésére, biztosítja számukra a nemzetiségi-közigazgatási egységek létét, magára vállalja a minden nemzetiségi nyelv és kultúra fejlesztéséhez szükséges körülmények megteremtésének kötelezettségeit. **3. cikkely.** Az ukrán állam minden népnek és nemzetiségi csoportnak garantálja a jogot anyanyelvre használatára a társadalmi élet minden területén, azon belül az oktatás, a termelés, az információszerzés és közlés területén is.” Vö. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség soron kívüli közgyűlésének nyilatkozata a 2017. szeptember 5-én elfogadott új oktatási törvénnyel kapcsolatban. <http://kmf.uz.ua/hu/karpataljai-magyar-pedagogusszovetseg-soron-kivuli-kozgyulesenek-nyilatkozata-2017-szeptember-5-en-elfogadott-uj-oktatasi-torvennyel-kapcsolatban/>, letöltés 2020. márc. 30.

Az ukrán állam az államnyelv megtanítására sem fordít kellő figyelmet. A bevezetések nem teremtették meg annak feltételeit. Anyanyelvként oktatják, és érettségikor az anyanyelvi szintet kéri számon, ahelyett, hogy második nyelvként tanítanák, és a nemzetközi gyakorlatnak és a nemzetközi normáknak megfelelően kéri számon azt. A KMP SZ (Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség) és a főiskola több tucat ajánlott levelet küldött az oktatási minisztériumhoz, melyekben konkrét javaslatokat tettek az ukrán nyelv oktatásának javítására, vállalták, hogy részt vesznek azok kidolgozásában. Kérték a nemzetiségi iskolák végzősei számára megállapított állami szabványok és a külső független felmérés követelményeinek felülvizsgálatát az ukrán nyelv és irodalom tantárgyakból. Javasolták, hogy azok számára, akik nem ukrán nyelv és irodalom szakon kívánják folytatni tanulmányaikat, más tesztet készítsenek, amely lehetővé tenné az egyenlőség elvének érvényesítését. Annak érdekében, hogy a magyar kisebbséget integrálni lehessen az ukrán társadalomba (és nem az ukrán nemzetbe), össze kellene hangolni az államnyelv oktatásának pedagógiai, társadalmi, politikai céljait. A cél elérésének egyik eleme az államnyelvismeret, figyelembe véve, hogy a kisebbségeknek az második nyelv.

A javaslataikat nem vették figyelembe. 2018 nyaráig nem került sor egyeztetésre. Az egyeztetések után a javaslatokat nem hajtották végre. Az őshonos kisebbségeket emigránsoknak tekintik. A hazai és külföldi tiltakozások hatására Porosenko államelnök a törvényt az aláírás után véleményezésre megküldte a Velencei Bizottságnak, és ígéretet tett arra, hogy annak véleményét figyelembe veszi majd és korigálja. A Velencei Bizottság élesen kritizálta a törvényt,¹⁴ de javaslatait sem az államelnök, sem a parlament nem hajtotta végre. A kirekesztő törvény nem felel meg számos nemzetközi normának, amelyet Ukrajna ratifikált. Például a hágai bizottság javaslatainak, a Strasbourgi Keretegyezménynek.¹⁵

A kisebbségek integrálásának és a kisebbségi kultúra megőrzésének feltétele az is, hogy megfelelő feltételeket kell biztosítani a nemzeti kisebbségek nyelveinek fejlődéséhez. A kisebbségek nyelvének megőrzése csak abban az esetben lehetséges, amennyiben a társadalom garantálja annak fej-

¹⁴ Opinion on the provisions of the Law on Education of 5 September 2017, which concern the use of the State Language and Minority and other Languages in Education, adopted by the Commission of the Venice Commission. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2017)030-e), letöltés 2020. márc. 30.

¹⁵ A hágai bizottság 17. pontjának javaslata szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára biztosítani kell a saját nyelvű felsőoktatást, ha erre vonatkozó igényüket kinyilvánították, és ha ezt létszámuk igazolja.

lődését és használatát. Tudatosítani kell azt a pedagógiai és pszichológiai tényt is, hogy minden embernek van egy első nyelve, melyen beszélni kezdett, melyen gondolkodik, amelyen a családon és közvetlen környezetén belül kommunikál, és minden más nyelv számára második. A nyelv először is a tanuláshoz, a gondolkodáshoz az eszköze, másodsorban kommunikációs eszköz. Az ukrán nyelvű oktatás bevezetését azért is elleneztek, mert a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák pedagógusai már megélték azt, mikor a Szovjetunióban egyes kárpátaljai magyar iskolákban bevezették a tantárgyak oktatását orosz nyelven. Ezekben az osztályokban a tárgyi tudás csökkent, mivel a tanulók nem értették a tananyagot, azt csak bemagolták. Nem fejlődött az absztrakt gondolkodásuk, nem sajátították el az önálló tanulás technikáját, nem tudták önállóan elemezni a tananyagot és az elemzés alapján a szerzett információkat magasabb szinten szintetizálni, ami a tanulás lényege. Mivel sok bemagolt szót nem ismertek, nem fejlődött sem az orosz nyelvtudásuk, sem az anyanyelvi ismereteik. Akkor ebben megegyezett a magyar és az ukrán tannyelvű iskolában oktató és orosz osztályokban tanító pedagógusok véleménye, akikre szintén rákényszerítették az orosz nyelvű oktatást. Közös harc volt, hogy a gyerekek anyanyelvükön, vagyis első nyelvükön tanulhassanak. A kisebbségi létből többségivé vált ukrán nemzeti elit olyan eszközt vetett be a kisebbségekkel szemben, amely ellen évszázadokon keresztül maga is harcolt. A kisebbségek azt várták el a magukat demokratikusnak tekintő többségtől, hogy minden állampolgárnak lehetőséget nyújtson arra, hogy szabadon válassza meg azt a nyelvet, melyen tanulni kíván, ahogy ezt Ukrajna törvényei és nemzetközi kötelezettségvállalásai garantálták. Többször hangsúlyozták, hogy az államnyelv oktatásánál vegyék figyelembe az európai országok pozitív példáit. Szerbiában a szerb nyelvet és irodalmat differenciáltan tanulják és ellenőrzik. Külön program és szabvány van azok számára, akiknek a szerb az anyanyelvük, más vonatkozik azon nemzeti kisebbségekre, akik nyelve közel áll a szerbhez (pl. horvát, ruszin, ukrán), valamint teljesen más program és standard azokra, melyek nyelve strukturálisan különbözik a szerb nyelvtől, vagyis teljesen más nyelvcsaládhoz tartozik (például az albán és a magyar). Romániában, Szlovákiában, Szerbiában és Magyarországon törvényileg garantált az anyanyelvű oktatás a kisebbségek nyelvén állami fenntartással.¹⁶ Magyarországon a törvény szerint állami finanszírozással működnek német, szlovák, román,

¹⁶ A nemzetközi kisebbségek védelméről Strasbourghban elfogadott Keretegyezménynek sem felel meg: „A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy előmozdítják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára az esélyegyenlőséget az oktatás minden szintjén.” Idézi: *Cserniczkó István: Egy jelenség és ami mögötte van: az ukrán nyelv és a kárpátaljai magyarság. UngBereg. (1999) 1. 101.*

horvát, bolgár, lengyel és szlovén iskolák, gimnáziumok, melyeket a nemzetiségi önkormányzatok irányítanak. Minden iskolában kötelező érettségi tárgy az oktatás nyelve és irodalma, valamint a magyar nyelv és irodalom. A többi tantárgyat a 12 év folyamán a nemzeti kisebbségek nyelvén oktatják. Magyarországon azért nincs ukrán tannyelvű iskola, mert nincs rá igény. A magyarországi ukrán kisebbségi önkormányzat elnökének információja szerint a kezdeményezésükre 2018-ban Budapesten nyitott ukrán első osztályba egy gyermek iratkozott be. Működnek vasárnapi iskolák az ukrán nemzetiségi önkormányzat szervezésében és irányításával, melyeket teljes mértékben a magyar állam finanszíroz.¹⁷

Az anyanyelv használati jogok és lehetőségek, valamint az anyaország erkölcsi és gazdasági kiállása kihat a tanulók iskolaválasztására. Ezt támasztja alá a kárpátaljai iskolákba beiratott tanulók arányának változása.

1. táblázat *A kárpátaljai iskolákba beiskolázott tanulók aránya az oktatás nyelve szerint 1987–2019*

	Ukrán	Orosz	Magyar	Román	Szlovák	Összesen
1987–1988	18104	1934	1586	499	0	22123
1991–1992	17670	1007	2160	491	0	21328
1992–1993	18856	682	2311	533	12	22394
1993–1994	18899	546	2442	492	7	22386
1994–1995	19231	472	2440	466	8	22617
1999–2000	16956	305	2069	487	19	19836
2000–2001	17349	181	1939	455	18	19492
2001–2002	14889	173	1922	422	15	17421
2002–2003	14271	154	1934	372	12	16743
2003–2004	13469	129	1693	402	8	15701
2004–2005	13100	121	1777	367	8	15373
2005–2006	12158	104	1647	374	8	14291

¹⁷ *Tetjana Katricsenko*: Hartyanyi Jaroszlava: „Ha megfelelően képzett nyelvtanárok oktatnák a magyarokat, megtanulnák az államnyelvet”. karpatalja.ma, 2017. 10. 19. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/hartyanyi-jaroszlava-ha-megfeleloen-kepzett-nyelvtanarok-oktatnak-a-magyarokat-megtanulnak-az-allamnyelvet/>, letöltés 2020. márc. 30.

Az 1. táblázat folytatása

	Ukrán	Orosz	Magyar	Román	Szlovák	Összesen
2007–2008	12181	135	1495	276	27	14114
2008–2009	12541	146	1321	296	22	14326
2009–2010	12868	146	1385	262	30	14691
2010–2011	13383	157	1429	292	30	15291
2011–2012	13267	144	1511	251	27	15200
2012–2013	13967	150	1569	289	36	16011
2014–2015	14786	158	1831	266	32	17073
2015–2016	15437	94	1950	286	42	17809
2016–2017	15085	118	1946	280	40	17469
2017–2018	15114	65	1934	250	40	17403
2018–2019	16077	70	2019	251	34	18451

Szerkesztette: Orosz Ildikó.

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy abszolút számokban nem csökkent a magyar iskolákba beíratott gyerekek száma, annak ellenére, hogy Kárpátalján is nagymértékben csökken a születésszám: 1981-ben még 22 123 gyerek járt az első osztályba, míg 2018-ban 18 451. A megyei statisztikai hivatal évkönyve szerint 2018-ban összesen 13 883 gyerek született, közülük 146 életének első évében meghalt. A nyolcvanas évek végén, amikor meggyengült a Szovjetunió, megnyíltak a határok, a magyar iskolák reneszánszukat éltek, sokan visszahozták gyermekeiket az orosz osztályokból. Túlélési stratégiaként a nem magyarok közül is a magyar tannyelvű osztályokat választották gyermekeik számára. A 2006–2007-es tanévben mintegy kétszázalal csökkent a magyar osztályokba beíratott gyerekek száma. Erre kihatással volt az, hogy míg a narancsos forradalmat a világ hírforrásai példaértékű, heorikus eseményként mutatták be, a magyarországi kettős állampolgárságról szóló népszavazás kapcsán sok tüske érte a külföldi magyarokat, főleg a Magyar Szocialista Párt kisebbségellenes kampánya révén. A 2008-ban bevezetett kötelező emelt szintű érettségi után is csökkent a beiskolázottak aránya. A 2010-ben elfogadott nemzetegyesítő magyar alkotmány, és annak pozitív következményei a külföldi magyarokra, úgymint a visszahonosítás, a különböző támogatások, az

anyaország gazdasági-politikai szerepének megerősödése a régióban, az ukrán állam gazdasági mélyrepülése, kisebbségellenes politikája ismét a magyar osztályokba terelte a gyerekeket, még a nem magyar anyanyelvűeket is. Ennek köszönhetően a demográfiai hullámvölgy ellenére még növekedett is a beiskolázottak száma a magyar tagozatokon. Több településen a roma szülők iskolaválasztásának köszönhetően maradt fenn a magyar oktatás, akik magyar ajkúak, romungrók. A romák születési rátájának jelentős növekedése a 2007-ben hozott szociálpolitikai rendelkezésnek köszönhető.¹⁸ Az ukrán állam akkori értéken jelentős anyagi támogatást adott a születendő gyerekek után. A beiskolázásukat ösztönzi a magyarországi beiskolázási támogatás is. Az intézkedések hatására néhány éven belül egyes településeken megváltozott a tanulók aránya a magyar tagozaton, ami újabb szakmai kihívást jelent a kárpátaljai magyar iskolákban dolgozó pedagógusok és iskolák számára.

A hatalmi oktatáspolitikai döntés kihat a kisebbségi oktatás minőségére, amit viszont csupán lelkesedéssel megfordítani nem lehet. Célszerűnek az tűnik, ha a negatív hatalmi oktatáspolitikai döntéseket a magyar állam saját hatáskörében hozható döntésekkel ellensúlyozza, ösztönözve és növelve a magyar közösség körében a magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelv presztízsét. A határon túli magyarok többsége számára ugyanis Magyarország mint önmegvalósítási terep célország, különösen a visszahonosítási törvény elfogadása után. Ezért fontos, hogyan hat az anyanemzet politikája a kisebbségek oktatására.

15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra

A kárpátaljai magyarság a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején a szovjet rendszert meggingató események hatására aktivizálódott. 1985 után, a gorbacsovi időszakban civil kezdeményezésként kulturális egyletek alakultak. 1989-ben a határon túli magyar közösségek közül elsőnek hozta létre érdekvédelmi szervezetét, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget (KMKSZ), 1991-ben megalakult a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), 1993-ban a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség (KáMCSSZ). A KMKSZ nagy lendülettel kezdte meg tevékeny-

¹⁸ *Orosz Ildikó*: Két évtized távlatából. Ungvár 2012. 147.

ségét, és bármilyen anyagi támogatás nélkül néhány éven belül kiépítette a szervezetét. Az összes kárpátaljai magyar lakta településen közadakozásból emlékművet állítottak a sztálini légerekbe elhurcolt áldozatoknak stb. Mindehhez természetesen kedvező volt a politikai közhangulat, ami fokozta a közösség várakozását. Fő célként a magyar nyelvű oktatási hálózat minőségi megújulását tűzték ki, eleinte a 72-es beadvány szellemében, majd 1991 után a KMPSZ által kidolgozott koncepció alapján. A célok megvalósítására az eltelt három évtizedben a legnagyobb hatással az anyaország politikai és gazdasági hozzáállása volt.

Ukrajna függetlenné válásakor a magyar állam az elsők között ismerte el az új állam szuverenitását, elsőnek hozta létre nagykövetségét, és elsőnek írta alá a kárpátaljai magyarok sorsát leginkább meghatározó, a két ország közötti alapszerződést. Minderre úgy került sor, hogy a közösség akkor még egyetlen legitim képviselőnek, a KMKSZ-nek a véleményét nem kérték ki a sorsukat befolyásoló nagy horderejű kérdésben. A történészek és kutatók feladata lesz, hogy tisztázzák, miért döntöttek így a politikusok, amikor a kor dokumentumainak kutatását lehetővé teszik. Számos, a közösséget foglalkoztató kérdésre kellene majd keresni a választ.¹⁹

A hiteles helyzet feltárása nem változtat a megtörténteken. Az alapszerződés aláírásának körülményei azt sugallták a kialakuló új ukrán hatalomnak, hogy a magyar állam lemondott a kárpátaljai magyar közösség érdekvédelméről, vagy legalábbis annak jelképes módját választotta a valódi problémák megoldása helyett. A szerződés tartalmát a közösség a parlamenti ratifikálás kapcsán ismerte meg, amikor az a magyarországi pártharcok tárgyává vált. A KMKSZ mint szervezet közösségi érettségről tett bizonyosságot, amikor az alapszerződéssel kapcsolatban kialakította álláspontját az 1993. május 9-én Beregszászban megtartott választmányi ülésen. A választmány nehéz helyzetben volt, mert a szervezetet politikailag a jobboldalhoz közeli szervezatként, így az akkori pártkoalícióhoz, a

¹⁹ Felvetődik a kérdés, hogy az anyaországi politikusok miért nem tudták kihasználni a történelmi pillanatot a kisebbségre szorult nemzettársaik érdekében, amikor egy olyan ország szuverenitását ismerték el, amely még nem létezett akkor, amikor a területéhez csatolták Kárpátalját? Miért volt olyan sürgős megkötni a két ország közötti szerződést minden kisebbségi jogi garancia nélkül, csupán egy szándéknyilatkozat alapján? Miért nem egyeztettek az érintett kisebbségi közösség képviselőivel az aláírás előtt annak a kormánynak a képviselői, melynek miniszterelnöke, Antall József magát lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének tekintette? Milyen szerepe volt a történelmi helyzetnek, a külpolitikának, az új kormány közigazgatási és politikai tapasztalatai hiányának? Mi volt ebben a szerepe a szomszédsági szerződés megkötésének, az azt előkészítő diplomatáknak, apparátusnak?

Magyar Demokrata Fórumhoz közeliként tartottak számon, így amennyiben tiltakozó határozatot fogad el a megkötött szerződéssel kapcsolatban, megbuktathatta volna a kormányt.²⁰ A kialakult helyzet és annak kezelése ugyan nem okozott sem Kárpátalján, sem Magyarországon váratlan és hirtelen változást, viszont hozzájárult a kárpátaljai magyar közösség kohéziós erejének gyengüléséhez, felgyorsította a szervezeten belüli csoportosulások érdekharcát, a későbbi években kihatott az anyanyelvű oktatás minden szegmensére. Az alapszerződés kisebbségeket érintő (oktatás, kultúra, történelmi értékek megőrzése stb.) kérdéseinek rendezése céljából létrehozták az Ukrán–Magyar Kisebbségi Vegyes Bizottságot, amely nem bizonyult hatékony eszköznek a kárpátaljai magyarok kisebbségi jogainak és érdekeinek érvényesítése szempontjából, miután túl gyenge jogosítványokkal rendelkezett.²¹ Az elfogadáskor azzal biztatták a kárpátaljai magyarokat, hogy az ukrán hatalom majd méltányolja az 1993-ban elfogadott magyarországi kisebbségi törvényt, amely nemzetközi szinten is példaértékűnek mondható, és igen nagy lehetőséget biztosít a magyarországi kisebbségek, így az ott élő ukránok számára is. Azt remélték, hogy ez majd pozitívan hat az ukrainai folyamatokra, és viszonzásul az ukránok is ennek megfelelő gesztusokat tesznek a magyarok irányába. A kárpátaljai magyar közösség szempontjából ez nem hozott semmilyen pozitív változást, ami érthető, mert a politika nem gesztusok sorozata, hanem küzdés és annak folyamányaként létrejött alkuk eredménye. Az eredménytelen gesztusértékű lépések sorába tartoznak azok a két ország között kötött szerződések, a nemzetközi ajánlások, határozatok alapján hozott belső szabályok, melyek egyoldalú engedményeket tettek az ukrán állam irányába. Ilyen volt például a diplomák és fokozatok kölcsönös elismeréséről szóló ukrán–magyar egyezmény.²² Az egyezmény alapján a magyarországi honosítási folyamat egy adminisztratív eljárás. Ukrajnában viszont a PhD-oklevelek honosítása egy új fokozatszerzést jelentett. A honosítási eljárás során az ukrainai tudományos testület véleményezi a dolgozatot, majd három pozitív vélemény után védési eljárást is lefolytat-

²⁰ A KMKSZ elnöke, Fodó Sándor civil értelmiségiként ott volt az MDF lakiteleki alakuló ülésén is.

²¹ Részletesebben lásd: *Orosz Ildikó: Az ukrainai nemzeti és nemzetiségi oktatás elmélete és gyakorlata a függetlenség első két évtizedében (1991–2011). Pro Minoritate.* (2012) 1. 27–49.

²² 14/1999. (II. 5.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a Magyar Köztársaságban és Ukrajnában folytatott tanulmányokat és végzettséget tanúsító okiratok, valamint tudományos fokozatok egyenértékűségének kölcsönös elismeréséről szóló Egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900014.KOR>, letöltés 2020. ápr. 5.

nak, amelynek során a tudományos testület tagjai titkos szavazással ismét megerősítik vagy elutasítják a kérelmező fokozatának odaítélését. Az eljárási rend lényegében megkérdőjelezi a magyarországi tudományos testület döntését. A magyar oktatás és kultúra tekintélyének és presztízsének csökkenéséhez vezetett a 2012-ig érvényben lévő rendelet is, amely szerint a magyarországi felsőoktatási intézményekbe felvételiző határon túli magyarok számára, amennyiben többségi nyelvű oktatási intézményben érettségiztek, kétszer annyi többletpontot számítottak nyelvvizsgaként, mint a magyar tagozaton érettségizett felvételizőknek, még abban az esetben is, ha ugyanazt az ukránvizsgát teljesítették egy független vizsgaközpontban, mint az ukrán tannyelvű iskola végzősei.²³

A magyar tudományosság, közvetve a magyar oktatás és kultúra tekintélyének csökkenéséhez vezetett az is, hogy számos olyan személy nyert felvételt az MTA köztestületébe, akiknek semmi közük nem volt a kárpátaljai magyar közösséghez, esetenként magyarul sem tudtak (néhányuk a jelentkezést nem is személyesen kérte, hanem irányukba gyakorolt gesztusként kárpátaljai beosztottjaik tették meg). A legvisszatetszőbb gesztus, amely a helyi magyarság pozícióira negatívan hatott, az volt, amikor az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének 1963-ban kinevezett és évtizedekig regnáló vezetőjét, 1988-tól az Ungvári Hungarológiai Központ igazgatóját az akadémia és az oktatásért és tudományért felelős hivatalok legitimizálták. Szerepe a kárpátaljai magyar értelmiség körében vitatott, mert a rábizott intézmények szakmai fejlődését nem segítette elő, sőt, inkább hibernálta és visszafogta az alkotó embereket. Egy kutatás eredményeként 2004-ben Soós Kálmán hívta fel erre a figyelmet a magyarországi támogatáspolitikára és a hungarológiai kutatások eredményét vizsgálva.²⁴

²³ Részletesebben lásd: *Orosz I.*: Az ukrainai nemzeti i. m. 27–49.

²⁴ „Hosszasan folytathatnánk az interjúrészletek, szakvélemények, esettanulmányok, nyílt levelek, illetékes felügyeleti szervek jelentéseinek idézését, azaz az adatolást. Mindez azt mutatja, hogy akárcsak az intézmény létrehozásának koncepciójában, úgy a működése megítélésében is kettősség – a hivatalosnak tekinthető változat és az ok-okozati összefüggésekkel értékelő – van jelen, amely úgy tűnik, épp a kezdeti illuzórikus meggondolásra vezethető vissza. Van tehát a valóság és annak egy lebegtetett, sokak által látszateredménynek tekintett, felmutatott mása. Másképpen fogalmazva 15 év távlatából megállapítható, a nagy beruházás ellenére nem valósult meg a kezdeti szándék: sem a kárpátaljai magyarság tudományos és kulturális élete nem gyarapodott egy reprezentatív intézménnyel, segítsége hiányában pedig a magyar tanszék szakmai stabilizálódása sem történt meg. Az eredmény, a kutatóközpont helyett egy méreteiben és esztétikai kivitelezésében impozáns székház, amelynek a kezdeti 11, a fő tudományágak egyensúlyát biztosító tudományos tanácsa megszűnt, szétesett, a 15 fős kollektívából hét főállású munkatárs 2-re apadt, ezenkívül jelenleg egy félállásban lévő igazgatója és egy függőben lévő munkatársi státusza van, akik valamennyien filológus

A vizsgált időszakban az anyaországi diplomácia szintjén is többször az „oszd meg, és uralkodj!” elve alapján viszonyultak a kárpátaljai magyar közösséghez. A többségi, ukrán hatalom részéről ez természetes, mert a hatalomgyakorlás egyik leginkább elterjedt eszköze, ugyanis a kisebbségek jogos igényeinek figyelembe nem vétele a hatalom részéről egységes kisebbségi fellépés esetén nehezebben indokolható. Amennyiben viszont a kisebbségi egységet sikerül megosztani, és sikerül kialakítani olyan kisebbségi csoportot, amelyeknek könnyebb kielégíteni az igényeit, azért, mert ideológiailag egyetért a hatalommal, vagy mert egyéni érdekeit a nehezebben teljesíthető közösségi érdekek elé helyezi, a mások által felvetett, de a hatalom számára kellemetlenebb vagy költségesebb kisebbségi igényeket elutasíthatják. Ilyenkor sokszor elhangzik az az érv a hatalom részéről, hogy majd akkor teljesítik az igényt, még amennyiben az jogos is, ha a közösség érdekképviselői megegyeznek. A hatalom mindig talált/talál olyan magyar nemzetiségű és a maga szempontjai szerint elfogadható személyt, akit a politikai kirakatba helyezhetett, aki általában nem képvisel valós magyar közösségi érdeket, de vele hitelesíthetik a közösség sorsát meghatározó döntéseket. Az új ukrán hatalom is megtalálta az érdekeit

végzettséggel rendelkeznek. A Központ épülete, az egykori Bródy-villa az egyetem tulajdonában van, a főleg Magyarországról érkező technikai eszközök és berendezések pedig szintén a nevezett felsőoktatási intézmény inventárjába kerültek... Mindenekelőtt felvetődik a kérdés, kit terhel a felelősség: a magyarországi hivatalos szerveket vagy a tudományos közéletet vagy a kárpátaljai magyar közösséget a Központ és a tanszék körül a korábban kialakult diszfunkciókért, újabban már szinte működésképtelenségért? Mértékadó vélemények szerint nyilvánvaló, a posztkádári korszak magyarországi kulturális kormányzata (Köpeczi Béla, Glatz Ferenc) a kárpátaljai magyarság felé akart nyitni, és hosszú távú érdekeit vette figyelembe, amikor taktikai megfontolásokból úgy döntött, az adott időpontban csak az illető személlyel és általa valósulhat meg az ungvári objektum, amely majd a régió magyarságának szellemi központja lehet. Másrészt az anyaországi szaksajtó, a tudományos közélet későn ismerte fel, a jelentős magyarországi anyagi és szakmai segítséggel megalkotott grandiózus ungvári hungarológiai opuszokon nem az segít, ha annak a gyenge szakmai színvonalát elhallgatja, vagy valódi eredményét messze túlértékeli, hanem ellenkezőleg, tudományos kritikával illeti... Csak súlyosbítja a helyzetet és különösen romboló hatással van a helyi közösség életére a két koncepció keveredése, amikor rosszul tájékozott, felkészületlen anyaországi tisztségviselők nagy súllyal latba eső nyilatkozatokat tesznek, vagy épp a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága nyújt át díszoklevelet. Összegzésképpen fontos hangsúlyozni, hogy a régió tudományosságának fejlődése érdekében a Hungarológiai Központ életképessé tétele gyökeres reformra szorul, amelynek a jelenlegi helyzetben vajmi kevés az esélye. Az adatok tudniillik főleg arra hívják fel a figyelmet, hogy igazából a tanszék mellett a Központot is irányító személy tevékenységével akadályozza mind a tudományos utánpótlást, mind pedig a megfelelő kutatóműhelyi légkör kialakítását, illetve háttérbe szorítja a nemzeti diszciplínák – a nyelvészet kivételével – művelését, s így a Központ nem tud eleget tenni az alapító okiratban foglaltaknak, az egyik fél alapító szándékának viszont igen.” *Soós Kálmán: Az Ungvári Hungarológiai Központ. In: Felsőoktatási támogatások és kutatások Kárpátalján. Szerk. Orosz Ildikó. Ungvár–Beregszász 2006. 288–296.*

kiszolgáló magyar nemzetiségű személyeit. Az első lépés a megosztás téren 1993-ban történt. 1992-ben a KMKSZ közgyűlése által elfogadott új alapszabálya szerint a régiók tagsága által megválasztott középszintű elnökök alkothatták az elnökséget, a korábbi gyakorlattól eltérően, amikor a közgyűlésen a jelenlévők ötlete és bemondása alapján javasoltak elnökségi tagokat általában a személyi kapcsolatok révén, akik egy-egy régió közösségével helyenként nem is voltak közvetlen kapcsolatban, mert ha onnan származtak is, már régen a „fővárosban”, Ungváron éltek. Az új alapszabály szerint a két alelnök személyére tehetett javaslatot az elnök. Fodó Sándor, az akkori elnök a korábbi alelnököt, Tóth Mihályt kérte fel erre a posztra, aki nem vállalta a megbízatást, de hamarosan kinevezték a Beregszászi járás államelnöki megbízottjának, prefektusának. Az 1993-as parlamenti választások alkalmával a KMKSZ választmányának, majd közgyűlésének határozata szerint a szervezet elnökét, Fodó Sándort jelölték parlamenti képviselői posztra, míg a Dalmay Árpád vezette Beregszászi Járási Szervezet elnöksége – a választmányi döntés ellenére – a Beregszászi járás prefektusát támogatta. A hatalom teljes apparátusával az elnöki megbízott mellé állt, aki megnyerte a parlamenti választást, így Tóth lett az állam új magyar kiválasztottja, akit a hatalom a KMKSZ frakcióvezetőjeként még 1990-ben nem tartott arra érdemesnek, hogy a megyei tanács elnökségébe beválassza. A kárpátaljai magyar közösség szempontjából a nagyobb gond az volt, hogy az ukrán hatalom által jelölt, támogatott parlamenti képviselőt a magyar hatalom is legalizálta, így közvetve magát az ukrán hatalmat támogatták a magyar közösségi érdekekkel szemben. Az 1994–1998-as években a magyar állam a képviselőt önálló magyar intézményként kezelte, a magyar társadalmi érdekvédelmi szervezetek fölé helyezve, aki egyébként egyik magyar szervezetnek sem tartozott elszámolással mindaddig, míg 1996-ban alapszabály-módosítással, az alapító tagszervezet, a KMKSZ mellőzésével meg nem választották az UMDSZ elnökévé. Így lett az UMDSZ az a „magyar ló”, amelyre fel lehetett ültetni és a magyar közösségi érdekekkel szemben csatasorba állítani az ukrán állam képviselőjét. További kutatás tárgya lehetne, hogy hol született meg ennek a technikai megoldásnak a gondolata, milyen szerepe volt ebben a magyar állami apparátus munkatársainak, a bürokratáknak, a politikumnak. Az események alapján úgy tűnik, hogy a kárpátaljai magyar nemzetközösség megosztottságában jelentős szerepe volt a magyarországi politikumnak, főleg akkor, amikor hatalomra került az MSZP–SZDSZ-pártkoalíció.

A pártérdekeket a nemzeti érdekek fölé helyező magyar állami politika akkor vált nyíltan megosztóvá, amikor politikai szimpátia alapján a magyar közösséget képviselő személyként hitelesítették az Ukrán Egyesített Szociáldemokrata Párt beregszászi járási szervezetének képviselőjét, Gajdos Istvánt, aki az ukrán államhatalmi szervek támogatásával csalással nyert a 2002-es ukrainai parlamenti választásokon a magyar közösség jelöltjével, Kovács Miklóssal szemben.²⁵

²⁵ „Az európai igazságszolgáltatás malmi lassan őrölnek, ámde a jelek szerint feltartóztathatatlannak. Az Európai Emberjogi Bíróság 2008. február 7-én ítéletet hirdetett a Kovács kontra Ukrajna ügyben. Kovács Miklós, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke azután fordult a strasbourgi taláros testülethez, hogy Ukrajna Legfelső Bírósága is elutasította jogorvoslati kérelmét a 2002-es ukrainai parlamenti választások idején a kárpátaljai, Beregszász központú 72. számú egyéni választókerületben végbement sorozatos csalások miatt. A bíróság most, majd hat évvel a történet után szolgáltatott igazságot a kárpátaljai magyarság képviselőjének, s vele együtt több ezer kismimizett választónak. Mint emlékeztet, a rendkívül feszült hangulatú 2002. március 31-i parlamenti és helyhatósági választásokon éles küzdelem bontakozott ki a kárpátaljai magyarság képviselésében induló Kovács Miklós KMKSZ-elnök és Gajdos István között, aki az Ukrán Szociáldemokrata Párt (Egyesített) színeiben indult a parlamenti képviselői posztért. A választásokat követően a körzeti választási bizottság meglehetősen átlátszó kifogásokra hivatkozva megsemmisítette a parlamenti választás eredményeit a mezővári, beregdédai, mezőkaszonyi és a csapi 14. számú parlamenti szavazókerületekben. Ezt megelőzően a voksok hivatalos összesítése még egyértelműen Kovács Miklós előnyét mutatta Gajdos Istvánnal szemben az egyetlen magyar többségű választókerületben. Nem szorul magyarázatra a tény, hogy miután mind a négy szavazókerületben, melynek eredményeit megsemmisítették, a KMKSZ elnökének meggyőző fölényét hozta a voksolás, az eredmények érvénytelenítése által Gajdos István került előnybe a szavazatok számát tekintve. A választások győztesének így Gajdos Istvánt hirdették ki. Az eredményhirdetést követően Kovács Miklós tiltakozást jelentett be a kijevi Központi Választási Bizottságnál (CVK). Beadványa nyomán április 5-én a CVK semmisnek nyilvánította a 72. számú választókerület választási bizottságának határozatát, mellyel a négy magyar szavazókerületben érvénytelenítette a parlamenti voksolás eredményét. A körzeti választási bizottság azonban néhány nap múlva ismételt az érvénytelenítés mellett döntött, s a CVK ezt a határozatot már annak ellenére jóváhagyta, hogy újabb, az állítólagos szabálytalanságokat, s így az eredmények megsemmisítését igazoló tények nem kerültek elő. Kovács Miklós ezután az illetékes Ukrán Legfelső Bírósághoz fordult, amely hosszú huzavona után úgy határozott, hogy érvényben hagyja a központi és a kerületi választási bizottságok döntését. Miután minden ukrainai jogorvoslati lehetőséget kimerített, a jelölt igaza tudatában még 2002-ben az Európai Emberjogi Bírósághoz fordult. Amint arról lapunk is beszámolt, a bíróság 2006-ban levélben értesítette a KMKSZ elnökét, hogy napirendre tűzi beadványát. Két évvel később megszületett az ítélet is. A bíróság ítéletében többek között kifejti: »59. A parlamenti választásokról szóló törvény 72. cikkelyének homályos megfogalmazása és annak értelmezése a helyi államhatalmi szervek által potenciálisan veszélyezteti a szabad választás jogát, így ez külön odafigyelést igényelt volna részükről. Ehelyett a választókerületi választási bizottság 40-es és 41-es számú határozataiban egyszerűen visszautalt előző határozataira, azt állítva, hogy a megfigyelők által észlelt és jelzett szabálytalanságok az »egyéb körülmények« kategóriájába tartoznak, amelyek lehetetlenné tették a választók akaratnyilvánításának megállapítását. 60. Sem ezekben a határozatokban, sem a Központi Választási Bizottság, majd a Legfelső Bíróság határozataiban nem tárgyalja a 2001-es választási törvény 70-es és 72-es cikkelye közti ellentmondást, sem a választások különböző szereplőinek szavahihetőségét. Ezenkívül egyik említett határozat sem tartalmaz semmiféle magyarázatot arra vonatkozólag, miért találták az érzékelt szabálytalanságokat olyan mértékűnek (a 70-es cikkely fényében), hogy azok lehetetlenné tették a választói akarat megállapítását. 61. Figyelembe véve a

Magyar közösségi érdekekre hivatkozva a narancsos forradalom idején Gajdos egyéni érdekét képviselték a magyar külpolitika aktorai az ukrán hatalomnál, így az MSZP közreműködésével átülhetett az Ukrainai Szocialista Párt soraiba, majd a Régiók Pártjába. A legitimáció érdekében kinevezték az UMDSZ elnökévé is.²⁶

A legnagyobb befolyással a kárpátaljai magyar közösség szétfejlődésére az anyaország anyagi támogatáspolitikája volt, amely 1994-ben áttért kuratóriumi rendszerre, ahol a helyi közösségek alkuratóriuma maira bízta a támogatások elosztását, a célfeladatok megfogalmazását az oktatás és a kultúra területén. Ekkor még Kárpátalján a KMKSZ mellett a KMPSZ, a MÉKK és KáMCESSZ volt bejegyzett, legitim magyar érdekvédelmi szervezet, így ezen szervezetek képviselőiből kellett volna létrehozni az ukrainai alkuratóriumot. Az új magyar szocialista-liberális hatalom viszont nem kívánta rájuk bízni a javaslattevés lehetőségét a kárpátaljai támogatások viszonylatában, ezért felgyorsították a kárpátaljai magyarok megosztását. 1994. augusztus 5-én a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének bázisán Dalmay Árpád²⁷ létrehozta a Beregvideki Magyar Kulturális Szövetséget, lényegében a KMKSZ-tagságot átvitte az új szervezetbe. A KMKSZ-ből történő kiválását bejelentet-

fenti megfontolásokat, a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a négy szavazóközter eredményét érvénytelenítő döntést önkényesnek kell tekinteni, olyannak, amely összeegyeztethetetlen a kormány bármely legitim célkitűzésével. Ebből következik, hogy jelen esetben megsértették az 1. sz. jegyzőkönyv 3. cikkelyét.« »Számunkra az a legfontosabb, hogy a bíróság ítélete egyértelműen kimondja: az ukrán hatóságok, azaz a körzeti választási bizottság, a Központi Választási Bizottság és az Ukrán Legfelsőbb Bíróság döntése jogellenes volt, amivel megsértették az emberjogi charta megfelelő jegyzőkönyvének a választási szabadságra vonatkozó, Ukrajna által is vállalt kitételeit – nyilatkozta lapunknak Kovács Miklós. – Természetesen a bíróság nem rendelheti el visszamenőleg, hogy a magyarságnak legyen képviselője a Legfelsőbb Tanácsban, az azonban most már nyilvánvaló, hogy a KMKSZ-től törvénytelenül vették el annak idején a megérdemelt győzelmet, s így Gajdos István győzelme sem volt törvényes. Sok tízezer választópolgár igazságérzetét sértette, hogy négy szavazóközter eredményeinek kiiktatásával választást lehetett nyerni. Örülök, hogy ha utólag is, de a választók igazságérzete a létező legmagasabb szintű jogi igazolást nyerte.« Ld. szcs: Kovács kontra Ukrajna. Igazságot szolgáltatott az Európai Emberjogi Bíróság. Kárpátalja, 2008. február 22. 371. sz. https://karpataljalap.net/2008/02/22/kovacs-kontra-ukrajna?fbclid=IwAR1H7CGJW-VpfBpwqclGnft0bF33tRgMx462o3fIAIE15wRSAP43n_WqCnwo, letöltés 2020. márc. 30.

²⁶ntk: Tagtoborzás indul? Átalakul az UMDSZ. Kárpátalja, 2002. december 13. 100. sz. <https://karpataljalap.net/2002/12/13/tagtoborzas-indul?fbclid=IwAR2JfMewVpBpJZqyp5X1LYyqpT-Fkp-N6Cvrz0oNSMy6hZO6Kkh-CMnhaaOM>, letöltés 2020. márc. 25.

²⁷ Dalmay Árpád éveken keresztül a Beregszászi járás szimbolikus alakja volt, végzettsége szerint magyar szakos tanár, a szovjet könyvbarátok egyesületének munkatársa, a Beregszászi Népszínház amatőr színésze volt. Amatőr helytörténész, irodalmár. A nyolcvanas években megalakítja és elnöke az Illyés Gyula Irodalmi Körnek, a KMKSZ egyik alapítója, a járási szervezet elnöke, majd a járási tanács elnökhelyettese. Jelenleg Nyíregyházán él.

te az Ungvári Városi Szervezet (Kiszely Tihamér), a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség (Vas István), a Técsői Magyar Kulturális Szövetség (Szöllősy Tibor). A kivált szervezetek és a MÉKK (Dupka György) 1994. augusztus 6-án létrehozták a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát, amely a KMKSZ alternatív szervezeteként definiálta magát. A kivált szervezetek elnökei, akik átvitték a tagságot, mind a Tóth Mihály pártoló vezetőkhez tartoztak. Bizonyíték a háttér munkára, hogy 1994. augusztus 8-án Tabajdi Csaba, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára a Határon Túli Magyarok Hivatalában fogadta a kárpátaljai szervezetek képviselőit az Illyés Közalapítvány alkuratoriumának kialakításával kapcsolatban. A szervezetek között már ott vannak az előző napokban alakult szervezetek képviselői is, akik számára az államtitkár „grátisz” megelőlegezi a bizalmat, hogy azokat bejegyeztetik, és így helyet kapnak a kárpátaljai alkuratoriumban, ahol így a KMKSZ-szel szemben többséget alkothattak a belőle kivált szervezetek képviselői. Ez az első és a kárpátaljai magyar–magyar viszonyt, az anyanyelvű kulturális-oktatási támogatást és ezzel az érdekvédelmet a továbbiakban meghatározó/gyengítő momentum, ahol a magyar állam beavatkozását érzékelhetjük a kárpátaljai magyarság belső viszonyába és politizálásába. Korábban, ha nem is értettek egyet mindenben a szervezeten belül a különböző irányzatok, addig, míg ígéretes anyaországi támogatás nem körvonalazódott, nem léptek ki. További kutatás tárgya – ahogy időben távolodunk az eseményektől, és egyre őszintébben nyilatkozhatnak az események résztvevői, s hozzáférhetővé válnak a dokumentumok is –, hogy a szervezeti kiválásban minek volt nagyobb súlya: a kárpátaljai kezdeményezésnek vagy az anyaországinak. A döntő momentum a KMKSZ-en belüli feszültség volt vagy az, hogy az anyaországi új politikai kurzus nem tudta elfogadni a kárpátaljai magyarok belső döntését, a KMKSZ új vezetőit. A kiválás nem volt egyöntetű, így a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezete továbbra is folytatta tevékenységét Vári Fábrián László vezetésével, és újjászervezték az ungvári és a técsői alapszervezeteket is. Az első Fidesz-kormány idején az alkuratoriumot kibővítették a kárpátaljai magyar történelmi egyházak képviselőivel, ami szélesebb demokratikus alapot biztosított a támogatáspolitikának. Az első Gyurcsány-kormány által 2005-ben létrehozott, határon túli támogatásokat folyósító Szülőföld Alap Kárpátaljára irányuló támogatáspolitikájába az UMDSZ-nek volt kizárólagos beleszólási lehetősége, tehát

2002 és 2005 között annak a tömörülésnek volt a legmagasabb szintű képvisellete, melynek elnöke csalással lett ukrán parlamenti képviselő a magyar párt (KMKSZ) jelöltjével szemben.²⁸

A kárpátaljai magyar politikai megosztottság eredményeként a KMPSZ által kidolgozott oktatási koncepciót részben sikerült megvalósítani. Míg a nemzeti kormányok alatt sikerült megnyitni a beregszászi főiskolát, az egyházi líceumokat, az MSZP–SZDSZ-koalíció idején azok alig tudták fenntartani magukat, helyzetük politikailag és pénzügyileg is instabil volt.

A magyar iskolaválasztásra indirekt módon nagy hatással van a magyarországi oktatási-nevelési támogatás, ami hatékonyabb lehetne, amennyiben azt differenciáltan kapnák. Jelenleg egyforma támogatást kapnak azok, akik magyar iskolába járnak, és azok, akik nem magyar iskolákba járnak, de fakultációként tanulják a magyart heti egy-két órában, vagy vasárnapi iskolába tanulnak magyarul, bár a településen esetleg működik magyar iskola. Ez duplán sújtja a kárpátaljai magyar oktatási rendszert.

²⁸ Gajdos 2002-ben, még az Ukrajnai Egyesített Szociáldemokrata Párt színeiben lett parlamenti képviselő csalással, Kovács Miklóssal, a KMKSZ elnökével szemben, amit a nemzetközi strasbourgi bíróság is elismert. 2006-ban voltak helyhatósági és országgyűlési választások. A Kárpátaljai Megyei Tanácsba a bejutási küszöböt a KMKSZ érte el az ukrain nagy pártok mellett, őt követte a listán a Szocialista Párt, majd az UMDSZ. Mire a végeredményt kihirdették, az utóbbi két pártot is „behúzták” a megyei tanácsba, olyan módon, hogy néhány, főleg homogén ukrán településen átszámolták a szavazatokat, és módosították a két párt javára a jegyzőkönyveket. Ennek eredményeként a megyei tanácsba a KMKSZ-nek 5, míg az UMDSZ-nek 4 képviselője lett. A KMKSZ-nek voltak erősebbek a pozíciói a megyei közgyűlés koalíciós tárgyalásain, aminek eredményeként az egyik alelnöki posztot a kettő közül a KMKSZ delegálta, Brenzovics László tölthette be a 90 tagú testületben. 2007-ben soron kívüli parlamenti választásokra került sor, miután egyik nagy ukrain tömörülésnek sem volt meg a parlament zavartalan működéséhez szükséges többsége. A parlamenti választásokon önállóan magyar egyén nem indulhatott, mert közben áttértek a kizárólagos, pártlistás választási mechanizmusra. Az országban élő magyarok arányát tekintve egyik magyar pártnak sem volt esélye, hogy önálló képviselőt indítson, így csak valamely országos párt listáján volt lehetőség képviselőjüknek a parlamentbe jutáshoz. A kárpátaljai magyar szavazatok koncentrálása érdekében volt egy kísérlet a két párt, a KMKSZ és az UMDSZ közötti együttműködésre. Az előzetes megegyezés szerint mindkét párt támogatta volna a Nasa Ukrajna ukrain párttömörülést, melynek listáján Kovács Miklósnak, a KMKSZ elnökének is biztosítottak helyet. Az utolsó pillanatban az UMDSZ ezt az elnökségek között született megállapodást nem tartotta be, és a szervezet Tóth Mihály mellett tette le a voksát, aki a Szocialista Párt listáján kapott helyet, és akivel szemben 2002-ben Kovács Miklós megnyerte a választásokat. Egyik magyar jelöltből sem lett parlamenti képviselő, miután a Szocialista Párt nem került be a parlamentbe, a Nasa Ukrajna pedig nem szerzett annyi mandátumot, hogy Kovács Miklós is bekerülhetett volna. Figyelembe véve a kárpátaljai választási eredményeket, a SZA testületeibe bevonták a KMKSZ-t is. A prioritásokat meghatározó testület tagja lett a KMKSZ elnöke, és mindhárom szakkollégiumba delegálhattak egy-egy képviselőt, de két testületben delegáltaik nem rendelkeztek szavazati joggal, csak tanácskozással. Éppen azokban a testületekben kaptak tanácskozási jogot, amely területeket a KMKSZ prioritásként kezelte, az oktatásban, a média és kulturálisban. A támogatáspolitikai helyzetet a 2005-ös állapothoz képest a szakkollégiumokba delegált KMKSZ-képviselőknek köszönhetően változott, arányosabbá vált, miután állandó érveléssel, helyenként heves vita árán meggyőzéssel módosítottak néhány előterjesztést.

Egyrészt nagyszámú pályázó részesül magyar állami támogatásban, akik csak jelképesen vesznek részt látszat magyar oktatásban. Másrészt miután a támogatást úgysis megkapják, a magyar szülők ukrán iskolákba íratják gyermeküket, gyengítve a magyar nyelvű intézmények színvonalát, versenyképességét, egyes falvakban veszélyeztetik az oktatási intézmények létét. Olyan rendszer kialakítása lenne célravezető, ahol annak függvényében és mértékében kapnák a beiskolázási támogatást, hogy milyen mértékben vesznek részt a magyar kultúra támogatásában, tanulják a magyar nyelvet. Kiemelten kellene kezelni a beiskolázási támogatást az iskolaválasztáskor, mert ez egy éltre szóló döntést is jelent, jobban kellene ösztönözni. Például az, aki magyar iskolába adja gyermekét, az kétszeres támogatásban részesülhetne az első négy évben. Ezzel elérhetnénk, hogy minden településen, ahol eddig nem volt semmilyen intézményes magyar oktatás, legyen magyar osztály, amit öt gyerek esetén lehet nyitni, ha a szülők ezt választanák. Egy intézményen belül legalább öt gyermeknek kell kérvényezni, hogy tanulhassa a magyar nyelvet kötelező tárgyként. Az oktatási minisztérium rendelete szerint nagyobb óraszámokban is tanulhatják a magyart, ha a szülők kérik, hogy azt tantárgyként oktassák. Ekkor külön magyar nyelvet és magyar irodalmat is tanulhatnak, sőt a szabadon választható órák terhére akár magyar népismeretet, a magyar nép történetét, magyar művészet- és zenetörténetet is. A támogatások hatására be lehetne vinni az intézményekbe a magyar kultúrát azokon a területeken és iskolákban, ahol nincs semmilyen magyar nyelvi/nyelvű tanulási lehetőség. A szülők döntését a differenciált támogatással lehetne motiválni. Annak függvényében megállapítani a támogatást, hogy a tanulandó tárgyak hányad részét tanulja magyarul, heti hány órában tanulja a magyar nyelvet, kultúrát. Ezzel akár azt is el lehetne érni, hogy legyenek magyar elemi osztályok minden magyarlakta településen. Ezt a folyamatot nagyban segítené a magyar óvodai csoportok létrehozásával, a magyar mint idegen nyelv tanításával a nyelvcsere területen. Ahol működik óvoda, ott elemi iskolát is lehetne kezdeményezni, hogy legyen alkalom, lehetőség és jog ahhoz is, hogy a magyar nyelvet minél szélesebb körben, minél több funkcióban használni lehessen. Mert a kárpátaljai magyarság célja nem az, hogy szakrális célokra tartsa meg a nyelvét, hanem az, hogy minél több helyzetben használni tudja. Az a nyelv, melynek nincsenek anyanyelvi beszélői, legyen akármilyen nagy múltú, hordozhat bármekkora kulturális értéket (lásd a latin példáját), mégiscsak holt nyelv. A nyelv használhatósága tehát jelentősen növeli a nyelv értékét, presztízsét. Ha a magyar nyelvű oktatási rendszert többek között a magyar nyelv megőrzése érdekében kí-

vánjuk fenntartani, akkor figyelniük kell arra is, hogy szélesítsük és fenntartsuk a magyar nyelv használati körét is. A mindenkori magyar állam is szerepet vállalhat a magyar nyelv kárpátaljai oktatásának és rehabilitációjának folyamatában. A nemzeti kormányok idején erre számos példa van. Például 2010 után nagy figyelmet szenteltek a magyar mint idegen nyelv oktatásának az iskolákban és a felnőttek számára egyaránt, a Kárpát-medencei óvodai program vagy a kárpátaljai bázisiskolai program finanszírozásával, módszertani segédanyagokkal, könyvekkel, tanárok átképzésével. A magyar nyelvű oktatás és nyelvhatártágítás anyaországi támogatással fejleszthető magániskolák alapítása által. Magánintézményeket ott célszerű létrehozni, ahol nincs magyar nyelvű óvoda vagy elemi iskola, de igény lenne rá, hogy minél nagyobb legyen a magyar óvodások és elemi iskolások köre, táguljon a nyelvhatár. A Kárpát-medencei óvodaprogram kapcsán a magyar nyelvű oktatás bővítésére vagy magyar nyelvű oktatás beindítására a következő helyekről mutatkozik igény: Nagyberezna, Percseny, Csontos, Alsóverecke, Volóc, Ökörmező, Szerednye, Nagybakos, Remete, Ilosva, Dolha, Bilke, Gyertyánliget, Terebesfejrpaták, Tekeháza, Szászfalu, Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Gődényháza, Minaj, Komlós, Alsókerepec, Taracköz. A felsorolt települések kistérségi központok, vagy területükön magyar gyökerű, de már nyelvet váltott lakosság él, akik kitörési lehetőségként tekintenek a magyar nyelvű oktatásra a visszahonosítási törvény eredményeként.

15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat

Ukrajnában a kisebbségek oktatását különösen megnehezíti, hogy az országban erősen centralizált az oktatási rendszer, a kisebbségi oktatás nem élvez önállóságot. Ennek eredményeként a kisebbségi oktatás kapcsán ellentétek alakulnak ki a nemzetépítési szándékok terén: míg az állam a nemzeti többség megerősítésére törekszik, addig a nemzeti kisebbség az oktatás segítségével kívánja megerősíteni nemzeti identitását.

Ukrajnában 2017-ig a tanítás nyelve szempontjából az alábbi intézménytípusok alakultak ki:

- *az oktatás nyelve az anyanyelv, heti több órában oktatják az államnyelvet és kevesebb számban az idegen nyelvet;*
- *az oktatás nyelve az ukrán, és az idegen nyelv mellett a kisebbség nyelvét és irodalmát tantárgyként oktatják;*
- *a két tannyelvű iskolák alatt olyan intézményeket értenek, ahol egy iskolán belül párhuzamosan anyanyelvi és államnyelvi tannyelvű osztályok működnek;*

- *olyan iskolák, ahol az oktatás nyelve az ukrán, vagyis az államnyelv, de a nemzeti kisebbségi tanulók fakultatívan tanulhatják anyanyelvüket, ami nem kötelező, nem szerepel az órarendben, nincs belőle számonkérés;*

- *vasárnapi iskolák, amelyek általában olyan vidéken működnek, ahol nincs anyanyelvű, sem anyanyelvi oktatás. A KMPSZ és a történelmi egyházak szervezésében működnek, állami támogatásban és elismerésben nem részesülnek.*

A 2017/2018-as tanévben a még érvényben lévő oktatási törvény értelmében Ukrajnában a középiskolai oktatási rendszer négy szintű: iskola előtti nevelés, a közoktatás I. fokozata (1–4. osztályos elemi iskola), a közoktatás II. fokozata (5–9. osztályok, általános iskola), a közoktatás III. fokozata (10–11. osztály, érettségivel záruló középiskola). A fokozatok külön-külön és egy szervezeti egységben is működhetnek. Tehetséggondozó iskolák a gimnáziumok és líceumok. A szakképzést a közoktatáshoz tartozó szakiskolák, szakközépiskolák (10–12.) és a felsőoktatás szintjét jelentő felsőfokú szakképzők – az ún. koledzsok – biztosítják.

A **bölcsődék** olyan oktatási intézmények, amelyekbe az óvodáskor előtt álló, 1–3 éves gyerekek járnak. Az intézmény egész napos foglalkozást és ellátást biztosít a gyerekek számára. Az **óvoda** hároméves kortól legfeljebb hét éves korig nevelő intézmény. Az óvoda utolsó éve minden gyermek számára kötelező, iskolai felkészítő évként funkcionál.

Kárpátalján a 2017/2018-as tanévben 590 óvoda működött. Az óvodákban 43 ezer (88,5%) ukrán, 5 515 (11,5%) gyerek kisebbségi tannyelvű csoportba járt. A megyében 2 román óvoda működött, ahová 274 gyerek járt. Két óvodában működött szlovák csoport 76 gyerekekkel, egy óvodában német 22 gyerekekkel, két óvodában orosz 112 gyerekekkel. Kárpátalján 73 magyar óvoda működött és 22 olyan intézmény, ahol magyar csoport is van. A 95 óvodában 288 magyar csoportba 4989 gyerek járt, akikkel 612 pedagógus foglalkozott. A területen 99 különböző típusú iskola működik, magyar tannyelvű osztályokkal. Az iskolák közül 2 elemi iskola (1–4. oszt.), 7 oktatási nevelési komplexum (óvoda és iskola), 42 általános iskola (1–9. oszt.), 38 középiskola (1–11. oszt.), 2 gimnázium (5–11. oszt.) és 7 líceum, 1 felsőfokú szakképző intézet (koledzs). A líceumok között 5 nem állami, 4 évfolyamos (8–11. oszt.), fenntartói a magyar nyelvű hitéletet biztosító történelmi egyházak magyarországi alapítványok támogatásával (3 református, 1 római katolikus, 1 görögkatolikus). Egy líceum, a técsői állami fenntartású, de az épülete a helyi református egyház tulajdonában van. A Jánosi Mezőgazdasági Líceum a Beregszászi járás alapításával és

fenntartásában működik. A Felsőfokú Szakképzési Intézetet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola működteti magyarországi forrásból. A 2017/2018-as tanévben magyar tagozaton 16 153 gyerek tanult.²⁹

A kárpátaljai magyarok egyre nagyobb része él szórványban, ezért külön kell foglalkozni anyanyelvű, illetve anyanyelvi képzésükkel. Amennyiben a kárpátaljai magyarságot területi szinten vizsgáljuk a számosságuk relatív aránya alapján, szórványként kell kezelnünk a következő települések magyar közösségét: Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregrákos, Perecseny, Nagyberezna, Huszt, Técső, Szolyva, Aknaszlatina, Visk, Bilke, Rahó, Körösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdány, Terebesfejérpatak, Nagybocksó, Bustyaháza. Valamint ide sorolhatjuk a magyar–ukrán nyelvhatár peremvidékén Ungban és a volt Ugocsában található falvakat: Mátyfalva, Fancsika, Királyháza, Tiszaújhely, Órdarma, Szerednye, Feketeardó, Csepe, Tekháza, Gódenyháza, Beregrákos, Alsókerepec. A szórványvidékek magyar anyanyelvű intézményrendszere vidékenként, városonként nem egyformán fejlődött, így nem lehet egységesen leírni anyanyelvű oktatási helyzetüket.

A nagyobb településeken, ahol a II. világháború után a magyarság még kellő pozíciókkal rendelkezett (Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Aknaszlatina), illetve a nyelvszigeteken (Beregrákos, Visk) magyar tannyelvű iskolákat szerveztek. A hetvenes évek szovjet internacionalista törekvései főleg a városok magyar iskoláinak státusát gyengítette. Ezeket a magyar iskolákat összevonták úgynevezett internacionalista iskolákba, ami azt jelentette, hogy egy irányítás alatt ukrán, orosz, magyar tannyelvű párhuzamos osztályok működtek. Ilyen például a nagyszőlősi 3. számú magyar tannyelvű középiskola, melyet az 5. számú ukrán iskolával vontak össze, és így lett belőle a 8. számú középiskola. Aknaszlatinán az orosz, az ukrán és a magyar iskolát vontak össze háromnyelvű intézménnyé. Munkácson a magyar iskolán belül indítottak orosz tannyelvű osztályokat, ahol a magyart önálló tantárgyként tanították. Ungváron, Técsőn, Visken, Beregrákoson megmaradt az iskolák önállósága. Az internacionalista intézményekben a tanulólétszám a magyar tannyelvű osztályokban egyre fogyatkozott. A 80-as évek végén az osztályok tanulólétszáma elérte a bezárást indokoló kritikus határt. A KMKSZ megalakulása után nagy sikerként könyvelte el a nagyszőlősi és az aknaszlatinai

²⁹ A Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal Oktatási és Tudományos Főosztálya 2017.02.14-én kelt 01-14/404 számú információs levele alapján (Лист Департаменту освіти і науки облдержадміністрації від 14. 02. 2017 № 01-14/404 «Інформація про навчальні заклади з мовами навчання національних меншин»).

iskolák önállóságának visszaállítását 1989-ben. A működésükhöz szükséges feltételek előteremtésének megszervezése a kárpátaljai magyarok összetartozásának jelképe volt.

Az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványhelyzetben vannak a nyelvhatáron elhelyezkedő települések. Ezen a vidéken az anyanyelvhasználat színtere a család és a templom lett. Identitásuk erősen vallási kötődésű, és így kapcsolódik az anyanyelvhasználatukhoz. A szovjet rendszerben és a kilencvenes évek elején a magyar nyelv számukra az Isten nyelve volt, ezen a nyelven imádkoztak, beszéltek egymással a templomban, a vallási ünnepeken, de az udvaron már áttértek az ukránra. Magyarul nem káromkodtak, azt „szovjetül” tették, ahogy ők mondták. A nyelvcseré előrehaladott stádiumban van. A nagyszülők még megtanítják imádkozni unokáikat magyarul, de már ők is inkább ukránul szólnak hozzájuk, különösen közterületen.³⁰ Az évezred végére a miséken a liturgia még magyar vagy nagyrészt magyar volt. Egyre kevesebb lett azok száma, akik fel tudták olvasni a leckét és segídezni a misén, így több helyen áttértek az ukrán prédikációra, a teljes ukrán misére (pl. Perecseny, Nagyberezna, Ungvár, Munkács, Rahó, Szolyva).

A magyar nyelv iránti érdeklődés és a tanulás első formái a nyolcvanas évek végén jöttek létre. Bilics Éva, a KMKSZ Rahói Alapszervezetének elnöke Petőfi anyanyelvi klubot szervezett a rahói kartonpapírgyár klubtermében, ahová főleg nagymamák jártak, akik magukkal vitték unokáikat is. A nagymamák kezdtek foglalkozni a gyerekcsoportokkal. Magyar népi játékokra, versekre, mondókákra tanították őket, amit intézményesítettek. 1992-től lehetőség nyílt az iskolákban a fakultatív anyanyelvi oktatás bevezetésére. A magyar nyelv státusza, presztízse a határ átjárhatóságával megnőtt, így nagy lelkesedéssel még azok is beírátták gyerekeiket ezekre a foglalkozásokra, akiknek nem voltak magyar gyökereik. A KMPSZ szervezésében évente anyanyelvi táborra kerül sor a szórványban élő gyerekek számára. 1997-től a Rákóczi-főiskola diákjai nyári szakmai gyakorlatukat szórványvidéken töltik. Napközis foglalkozásokat szerveznek a helyi közösség által biztosított körülmények között. A gazdasági helyzet rohamos romlásakor a fakultációkat az állami iskolákban megszüntették. A KMPSZ a folytonosság biztosítása érdekében vasárnapi iskolaként működtette tovább a csoportokat. Az ukrán állam – bár jogilag ismeri a vasárnapi iskola intézményét – ezt anyagilag nem támogatja.

³⁰ P. *Punykó Mária*: A vallás szerepe az anyanyelv megőrzésében a szórványban, Körösmezőn élő magyarok között. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 6. II. köt. Szerk. S. Lackovits Emőke – Mészáros Veronika. Veszprém 2004. 378.

A KMPSZ anyaországi pályázati úton próbálja előteremteni a fennmaradásukhoz szükséges összeget. A vasárnapi iskolák lényegében intézményesült „nagy-mama-klubok”, ahol eleinte azokat a játékokat, népdalokat, meséket sajátítják el, amelyeket a tömbben élők otthon, az utcán, a szomszédságban játék közben egymástól tanulnak. A magyar fakultációkból, vasárnapi iskolákból nőttek ki a magyar osztályok. Míg a szovjet rendszerben csak Aknaszlatinán, Técsőn, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Kőrösmezőn, Gyertyánligeten, Szolyván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza vidékén főleg a KMKSZ, a KMPSZ és a római katolikus egyház támogatásával működnek ezek az intézmények. A magyar tagozatok tanulólétszámának növekedése nagyrészt a pozitív magyar–magyar kisebbségpolitikának (pl. támogatások, magyarországi továbbtanulási lehetőségek, státustörvény stb.), valamint Magyarország rendszerváltás után érzékelt fejlettségének tudható be.

Tapasztalataink szerint a legjobb beiskolázási program az anyanyelvű továbbtanulási lehetőségek biztosítása, azaz az anyanyelvű oktatás teljes vertikumának megteremtése. A magyar nyelvű oktatás helyzetét így jelentősen befolyásolja a továbbtanulási lehetőségek biztosítása a magyar tannyelvű különböző képzési szintek végén: a 4. osztály, az elemi iskola, a 9. osztály, vagyis az általános iskola után. Kulcskérdés a továbbtanulási lehetőségeknél az esélyegyenlőség biztosítása.

Az új oktatási törvény szerint Ukrajnában megszűnnek a magyar tannyelvű oktatási intézmények, minden intézmény tanyelve ukrán, legfeljebb azon belül magyar tannyelvű osztályok indíthatók az elemi iskola szintjén, így a kisebbségi oktatás megszüntetését irányozza elő. Ezzel befejeződik az a folyamat, amelyet az utóbbi évtizedben tapasztaltak a kisebbségek: az ukrán hatalom teljesen kihátrál a kisebbségek oktatási-kulturális igényeinek támogatásából. Az állam szempontjából gazdaságilag olcsóbbá teszi az oktatást, mert nem kell a kisebbségek számára tankönyvet írni, lefordítani az érettségi tesztek. A Velencei Bizottság észrevételeit az ukrán állam vezetése úgy interpretálta, hogy azok Ukrajna számára pozitív, elfogadták érveiket, nincs szükség semmilyen törvényi módosításra, legfeljebb az oktatási alaptörvény után tervezett óvodai, középiskolai stb. törvények esetében majd figyelembe vesznek néhány ajánlást. Még a törvény által elfogadott saját végrehajtási tervüket is megszegik. Például 2020 helyett már 2018 szeptemberétől a világirodalmat a kisebbségi osztályokban ukránul kívánták tanítani, annak ellenére, hogy sem tankönyv, sem szépirodalom a nemzetiségi iskolákban ezen a nyelven nincsen. Így aggályosnak tűnik az az elképzelés, hogy a Velencei Bizottság azon egyértelmű javaslatát, misze-

rint a magániskolákban biztosítani kell a szabad nyelv választás jogát, az ukrán honatyák beépítik a törvényekbe. Az Ukrajna függetlenségének elmúlt negyedszázada alatti tapasztalatok alapján a törvények alkalmazásakor is olyan mechanizmust találnak ki az állami hivatalok, amely ellehetetleníti a megvalósítást. Ez számos példával alátámasztható a magániskolaként működő főiskola tapasztalatai alapján.³¹ A magániskolákra is olyan indítási és működési eljárást hoznak, amely szerint az állami előírások mértéke jelentősen korlátozni fogja a fenntartók mozgásterét. Például amennyiben magániskolát nyit bárki, csak akkor adhat ki államilag elismert bizonyítványt, ha azt az ukrán központi rendszerben letett ukrán nyelvű vizsga szerint teljesíti a diák. A magániskolák indításakor ezért több biztonsági elemet lehetne beépíteni, például azt, hogy az ott szerzett tudás alapján anyaországi bizonyítványt is kapjon a diák a kimenetkor. A Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség úgy látja, hogy azokon a szinteken, ahol az állam vállalta az anyanyelvű oktatás lehetőségét (óvoda, elemi iskola), ott a magyar településeken az infrastruktúrát, módszertani ellátottságot, a tanárok szakmai felkészítését, kiegészítő honorálását kellene támogatni.

Az új oktatási törvény szerint szabályozni fogják az általános iskolák tanulói létszámát. A koncepció alapján az intézmények fenntarthatóságát 100 tanuló esetén látják megalapozottnak. Ez számos kárpátaljai ma-

³¹ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapítványi, nonprofit intézmény, jogi státusza: magániskola. Az ukrán államtól fennállása óta anyagi támogatásban nem részesül, mert törvényileg nem jár, viszont működése szempontjából ugyanazok a szabályok vonatkoznak rá, mint az állam által fenntartott oktatási intézményekre. A szakindításkor és a szakok akkreditálásakor ugyanolyan követelményeknek kell megfelelnie, mint amilyeneket az állami intézményektől elvárnak, de rajta minden törvényi előírást maximálisan megkövetelnek. Két átvilágítás között évi több alkalommal időközi, célirányos ellenőrzéseket is tartanak, melyek esetén időnként indokolatlan okok miatt hoznak olyan döntéseket, amelyekkel a működésüket igyekeznek ellehetetleníteni. 2018. január 25-én a legnagyobb hidegben a gázszolgáltató egyik mérnöke rutinszerű ellenőrzések egyórai kutakodás után abba kötött bele, hogy az egyik hőkivezető csövet nem az állami rendszerből építették be, és azonnal elzárta a gázt, lebénította a fűtést, annak ellenére, hogy a beüzemelésről és annak ellenőrzéséről érvényes bizottsági dokumentumot mutattak be. A mérnök válasza az volt, hogy majd kivizsgálja, hogy kik és miért merészelték kiadni az engedélyt, de neki joga van leállítani a fűtést, s nem vállalja a felelősséget a működésért. Másik példa, amely jól illusztrálja az állami monopólium helyzetével való visszaélést a törvényre hivatkozva: elutasították a mesterfokú óvodapedagógusi képzés indításának engedélyeztetését arra hivatkozva, hogy bár a főiskola rendelkezik megfelelő tárgyi és szakmai feltétellel, de a tudományos fokozattal ezen a szakon oktató tanárok egyikének sem alapképzettsége az óvodapedagógia szak, ami törvényi előírás. Egyébként az országban alig található olyan nagydoktori, doktori fokozattal rendelkező tudós, aki óvodapedagógusként kezdte munkásságát, mégis a legtöbb állami felsőoktatási intézményben van mesterképzés óvodapedagógusok számára. Szintén tipikus eset, hogy annak ellenére, hogy a főiskola magánintézmény, ukrán állami támogatásban nem részesül, a felvételi eljárását csakis az állami rend szerint végezheti. Pontosabban nem az intézmény felvételiztet, hanem a központi vizsgarendszerben központilag meghatározott és lebonyolított vizsgák eredményei alapján iskolázhat be diákokat.

gyar településen az utóbbi években tapasztalt elvándorlás és demográfiai helyzet miatt veszélybe sodorja az általános, 1–9. osztályos iskolák létét. A KMPSZ szerint az iskolák megmentése érdekében ezeken a településeken célszerű egy igazgatás alá vonni az óvodákat és iskolákat; ahol az állam meg akarná szüntetni, ott tovább működtetni magánintézményként, törekedve arra, hogy minden magyarlakta településen legalább a 6. osztályig megmaradjanak. A 6. osztály után kezdődik a szaktárgyi rendszer, amely felszerelt szaktantermeket igényel. A magyar nyelvű oktatás vonzóvá tételében ezért olyan kistérségi iskolaközpontokat kellene kialakítani, ahol felszerelt szaktantermekben jó minőségű oktatás zajlik, és könnyen elérhetők a térség minden településéről, vagy rendelkeznek kollégiummal.

Miután az ukrán törvény a középiskolai szinten már alig tervez magyar tannyelvű oktatást, ezért célszerű régióként kialakítani egy-egy oktatási intézményt, bázisiskolát, ahol a régióból középiskolában tanulni szándékozók több szakirányból válogathatnak, mert rendelkeznek párhuzamos osztályokkal, felszerelt szaktantermekkel. Ezeket a bázisiskolákat kellene először felszerelni, és ha a magyar nyelvű képzést meg akarnák szüntetni, üzemeltetésüket felvállalni; olyan szaktárgyi program és módszertan alapján tanítani, ahol a magyar nyelvű képzés és tanulás mellett 2–3 kötelező érettségi tárgyból az ukrán szaknyelvet pluszórákban elsajátíthatnák, hogy továbbtanuláskor ne sérüljenek esélyeik se az ukrán, se a magyarországi felsőoktatás választása esetén. A KMPSZ kidolgozta ennek a rendszerét. A koncepció szerint a bázisiskolákban először a tárgyi és technikai feltételeket kell javítani, majd a módszertani és a szakmai ellátottságot ahhoz, hogy versenyképes alternatívát jelentsenek az ukrán iskolákkal szemben. A működésüket abban az esetben kell átvállalni, ha a magyar nyelvű képzést meg akarják szüntetni, vagy jelentősen korlátozni akarják.

15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre

Az oktatás színvonalát az oktatás körülményei, a tanítás tárgyi-technikai feltételei mellett befolyásolja a módszertani ellátottság, a személyi állomány és annak szakmai, pedagógiai felkészültsége, hozzáállása.

A magyar tannyelvű oktatási intézmények tárgyi-technikai felszereltségét – miután a többségi állam oktatási intézményeinek szerves részét képezik, és a tanulók szülei az adott ország adófizető állampolgárai – a többségi iskolákéval azonos szinten kellene kezelni. A három évtizedes tapasztalat alapján megállapíthatjuk, hogy az állami költségvetésből a maradék elve

alapján részesültek a magyar iskolák, számos esetben a magyar állam támogatásával váltak versenyképesé, vonzóvá. Az elmúlt két évtizedben azt láttuk, hogy ahol az anyaország a többségi állam feladataiból részt vállalt önként, minden feltétel nélkül, onnan a többségi állam kihátrált, viszont az állami támogatás kiegészítése pozitívan hatott a beiskolázásra, mert a szülők iskolaválasztását befolyásolják az oktatás körülményei.

A magyar iskolák számára készíthető szemléltető nem jelentenek megfelelő piacot az ukrán cégek számára, az ukrán állam nem fordítja le a munkafüzeteket, így mindent saját kezűleg készítenek a pedagógusok, mint a múlt századokban. Az ének-zene és a művészettörténet alapjai tantárgyi programok egyáltalán nem tartalmaznak nemzetiségi anyagot. Ezért a KMPSZ alternatív módszertani füzeteket és munkafüzeteket dolgoz ki és juttat el a magyar állam támogatásával iskoláinkba. Az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium engedélyéig ezeket az iskolákban nem lehet hivatalosan használni. Hasonló a helyzet a magyar módszertani segédkönyvekkel, szakkönyvekkel, szépirodalommal, szemléltetőeszközökkel stb. A szűk felvevőpiac miatt a profitorientált cégek a magyar intézmények számára nem adnak ki ilyen anyagot. Különösen nagy a hiány a magyar történelem, magyarságtudat és népismeret megerősítését segítő eszközök, könyvek, szoftverek, módszertani segédanyagok ellátásában.

A kárpátaljai magyar nyelvű oktatási-nevelési intézményekben folyó munka minőségének kérdése meghatározó, ezért részletes elemzést igényel. A szülők ugyanis több esetben a magyar iskolákban folyó oktatás minőségére hivatkozva választanak iskolát. Valós képük a magyar iskolák teljesítményéről és az iskolában folyó munka hozzáadott értékéről a szülőknek nincs. Egy 2013-as pilot kutatás alapján, mely kiterjedt Kárpátaljára, kaphatunk információt arról, hogyan teljesítenek a magyar gyerekek az anyanyelvű és az államnyelvi iskolákban, milyen összefüggés mutatható ki a teljesítmény és az iskolai hozzáadott érték között.³²A kutatás kárpátaljai része is érdekes régióspecifikus következtetéseket tartalmaz.³³

A kutatás szerint Beregszászban, ahol több magyar iskola közül választhatnak a szülők, az ukrán iskolákban a magyar diákok aránya 30%-os. A kutató megállapította, hogy „az anyanyelvükön és a többségi nyelven

³² Vö. Papp Z. Attila: Iskola és képesség – Egy 2013-as pilot kutatás tanulságai. Kisebbségkutatás 23. (2014) 4. 93–125.

³³ Ferenc Viktória: Ami a nemzetközi mérésekben nem látszik: tanulói kompetenciák Kárpátalján. Kisebbségkutatás 23. (2014) 4. 188–221.

tanuló magyar gyerekek között matematikai kompetenciák között van különbség az előbbieik javára. A szövegértés területén az anyanyelvű ukránok szignifikánsan jobban teljesítenek, mint a magyarok, ami érthető. A kutatás szerint a tanulói teljesítmény jelentős összefüggést mutat a szülő családi háttérével: „minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, és minél stabilabb a munkaerőpiaci helyzetük, gyerekeik annál jobban teljesítettek mindkét kompetencia területén.” A kompetenciák fejlődéséhez jelentősen hozzájárul az óvodai nevelés és az óvodában eltöltött idő mennyisége is, különösen a szövegértési kompetencia kialakulásához. A kutatás arra is rámutatott, hogy a magyar gyerekek közül a jobb családi háttérrel rendelkezők választják a többségi képzést, míg a magyar iskolába járók családháttér-indexe a legalacsonyabb. A családi háttérből fakadó egyenlőtlenségeket a pedagógiai munka hozzáadott értékével lehet ellensúlyozni. A vizsgálat rámutatott arra, hogy az ukrán iskolákba járó magyar gyerekek kompetenciáit az ukrán oktatási forma nem tudja kellőképpen fejleszteni, míg a legkedvezőtlenebb tanulói összetétellel (negatív családháttér-indexszel) rendelkező magyar iskolák körében a legeredményesebb a pedagógiai háttérmunka, a hozzáadott érték.³⁴ Az összehasonlító kutatásból az derült ki, hogy Kárpátalján az egyik leggyengébb átlag alatti teljesítménnyel rendelkeznek az iskolák tanulói. A kapott eredményeknek az oktatási rendszerrel összefüggő okai lehetnek. Nagy szakadék van Ukrajnában az anyanyelven tanuló ukrán fiatalok tudása és a vizsgálatba bevont, ukránul tanuló magyar fiatalok között. Az anyanyelven tanuló ukrán fiatalok lekörözik az ukránul tanuló magyarokat és az anyanyelven tanulókat is.³⁵ Ennek okát a régiós kutatásból láthatjuk:

- *Kárpátalján a magyar szempontból szórványinak számító településen a többségi nyelvű iskola a legeredményesebb, azonban a tömb felé elmozdulva az ukrán nyelvű iskolák nagyon lecsúsznak. Itt ugyan a magyar nyelvű iskolák is lecsúsznak a tömbben, de már relatív előnyre tesznek szert a többségiekhez képest.*

- *Kárpátalján és a Vajdaságban az anyanyelvi képzésben részt vevő magyar diákok a szövegértés területén szignifikánsan jobban teljesítenek, mint azok, akik ukránul vagy szerbül tanulnak.*

- *Kárpátalján a családi háttér nagyobb mértékben kihat a gyerekek iskolai teljesítményére, mint a Felvidéken és a Vajdaságban, valójában az iskolai teljesítményeket a családi háttér határozza meg.*

³⁴ Ferenc V.: Ami a nemzetközi mérésekben i. m. 188–207.

³⁵ Papp Z. A.: Iskola és képesség i. m. 100.

- *A családháttér-index, a szubjektív önértékelés, illetve az óvodai évek száma fejt ki statisztikailag jelentős hatást az iskolai eredményességre.*
- *Kárpátalján a magyar tannyelvű iskolák pozitív hozzáadott értéket mutatnak figyelembevételével az oda járó tanulók családi háttérét.*
- *Kárpátalján a magyar iskolák hozzáadott értéke szórványjellegtől függetlenül meglehetősen stabil, miközben a többségi nyelvű iskolák pedagógiai hozzáadott értéke (PHÉ) meredeken változik. A többségi nyelvű iskolák Kárpátalján a többen nagyon lecsúsznak, itt nem tudnak pozitív PHÉ-t termelni.*
- *A kárpátaljai fiatalok körében az anyanyelvi képzésben sokkal nagyobb a PHÉ a diák teljesítményéhez, mint azok esetében, akik nem anyanyelven tanulnak, vagyis Kárpátalján a magyar iskolák jobbak. Az ukrán tannyelvű iskolákban így a magyar gyerekek nem érik el azt a szintet, amit a családi háttér szerint el kellene érjenek. Akik anyanyelvű képzést választanak, azok a jól teljesítő iskolákban felzárkóznak – még akkor is, ha a családháttér-index meglehetősen alacsony –, és ezért relatíve magas hozzáadott értéket érnek el, azaz: majdnem hajszálpontosan annyit, mint amennyit az ukrán tannyelvű iskolák ukrán anyanyelvű diákjai.*

A kutatás végkövetkeztetése az volt, hogy az anyanyelven tanuló magyar gyerekek összességében jobban teljesítenek, mint azok, akik a többségi képzésbe kerültek, ami különösen egyértelmű volt Erdély és Kárpátalja vonatkozásában. Ukrajnában a családi háttér sokkal markánsabban kihat az oktatásra, így szelektívebbnek tűnik az iskolarendszer. A családi háttéren kívül meghatározó hatása két tényezőnek van: a diákok önértékelésének és az óvodai éveknek; az iskolai teljesítményt valójában a családi háttér és a minél korábbra tevődő oktatási életút határozza meg. Kárpát-medencei szinten – mondhatni – a családi háttér hatása háttérbe szorítja az interetnikus együttélés sajátosságaira utaló vetületek hatását.³⁶

A fenti kutatás eredményei rámutatnak azokra a problémákra, melyek a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás helyzetét erőteljesen befolyásolják. A magyar nyelvű szülők jelentős része gyermekei boldogulása érdekében számukra az ukrán nyelvű intézményeket választja, hogy megtanuljanak ukránul. Miután ez a réteg magasabb családháttér-indexszel rendelkezik, így a magyar közösségen belül egyfajta példát mutat a közösség többi tagja, főleg a gyenge családháttér-indexszel rendelkezők számára. Az iskolai teljesítmény és családháttér-index között kimutatott lineáris összefüggés alapján

³⁶ Papp Z. A.: Iskola és képesség i. m. 115–121.

a magyar iskolákból így a motiváltabb szülők és gyermekek kerülnek át az ukrán iskolákba annak reményében, hogy teljesítményüket növelik, és ezzel majd megalapozzák karrierjüket. Viszont az ukrán tannyelvű oktatási intézményekben a kutatás alapján a pedagógiaiilag hozzáadott érték csekély mértéke miatt a gyermek fejlődése nem az elvárt szintet eredményezi, és teljesítményük gyengébb átlagot mutat, mint a magyar tannyelvű iskolákban tanulóké. Viszont az, hogy a magasabb családháttér-indexű gyerekek, az oktatásra motiváltabbak kerülnek ki a magyar tannyelvű iskola rendszerből, kihat az oktatás színvonalára, mert az ott dolgozó pedagógusoknak egyre nagyobb hozzáadott értéket kell biztosítaniuk ahhoz, hogy olyan szintű oktatást nyújtsanak, aminek eredményeképpen a magyar iskola választása mellett lehet érvelni, és meggyőzni a következő generációk szüleit, hogy az anyanyelvű oktatást válasszák. Ez egy ördögi kör. A szülők egy része úgymond azért adja ukrán iskolába a gyermekét, hogy magasabb oktatási nívót biztosítson, és segítse boldogulását, amit viszont ott nem kap meg, de ezzel hozzájárul a magyar iskolák pozíciójának gyengüléséhez, mert épp a motiváltabb gyermekeket viszi el, és a csökkenő létszám miatt a nagy számok törvénye szerint a kis létszámú magyar iskoláknak kevesebb lehetőségük marad magasabb szintű eredmények produkálására.

A kutatások alapján a szülők többsége a gyermekük boldogulása miatt választja az ukrán oktatási intézményeket. Amikor rákérdeztünk arra, hogy mit értenek a gyermekük boldogulása alatt, akkor az ukrán nyelv elsajátítását említették, nem a gyerekeik tárgyi tudását, vagyis azzal indokolják az iskolaválasztást, hogy a gyermek minél jobban megtanuljon ukránul, mert úgy vélik, ez lehet a boldogulásának egyetlen kritériuma. Ez felveti a kérdést: mikor tud jól ukránul a gyermek? És mi az az ukrán nyelvi tudásszint, amely az adott társadalmon belül a gyermek boldogulását segíti? A másik kérdés az, hogy milyen szinten sajátítja el az ukránt a magyar iskolában, ez mennyiben segíti boldogulását, és amennyiben nem kellőképpen, úgy annak mik az okai.

Az a kérdés, hogy mennyire kell tudni az ukránt egy nemzetiségi gyermeknek ahhoz, hogy boldoguljon egy társadalmon belül, elsősorban nem oktatási, hanem politikai kérdés. Politikai kérdés, mert attól függ, hogy az adott társadalom mennyire befogadó, hogyan viszonyul a kisebbségekhez, milyen jogokat, lehetőségeket biztosít számukra, és hogyan tud ezeknek érvényt szerezni.

Ukrajna a deklarációk és az országos törvények szerint európai normákat követ, de nemzetállamot épít több száz éves késéssel. A gya-

korlati életet befolyásoló rendeletek és törvények terén az ukrán nemzet fenyegetettségére hivatkozva a kisebbségektől nem az ukrán társadalomba való integrálódását várja el, hanem a beolvadást, az asszimilációt az ukrán nemzetbe. Ezért az ukrán nyelv standard irodalmi szintjét követeli meg mindenkitől a továbbtanuláskor, minden egyes szakra, és a tanulók tudását ukrán filológia szakra felvételizők szintjéhez méri. A fenti álláspontot tükrözi az is, hogy az általános és középiskolákban az ukránt egyforma követelményrendszer, tananyagszerkezet, módszertan szerint tanítják az ukránok és a kisebbségek számára is, mivel az ukrán nyelv oktatását politikai és nem szakmódszertani kérdésként kezelik. Az ukrán nyelv államnyelvi státuszt kapott. Ennélfogva a szakmai, módszertani értekezleteken felvetett gondolat, hogy az ukránt a kisebbségek számára második vagy – köznyelven – idegen nyelvként tanítsuk, szinte hazaárulásnak számít. Az adott problémát súlyosbítja, hogy a különböző kisebbségeket a nyelvismeret szempontjából is kettős mércével kezelik. Míg a szláv nyelveket a nyelvi azonosság alapján megértik valamilyen szinten, az orosz különösen, mert a társadalom nagy része még a Szovjetunióban nőtt fel, és számos orosz tévé- és rádióadó nyújt a közösség számára olyan szolgáltatást, amely érdekes, ezért jobban tolerálják, mint azokat a nyelveket, melyek számukra teljesen ismeretlenek. Jó példa erre, hogy a központi televízióban olyan híradások is megjelentek Kárpátaljáról, amelyekben helyi nyelven beszélt az interjúalany, melyet a hivatalos ukrán nem nevez ruszinnak, hanem az ukrán dialektusaként tartják számon, de oly mértékben eltér az ukrán standardtól, hogy a riportokat feliratozni kellett. A magyar alanyok esetében ezt nem teszik meg, tőlük elvárják, hogy ukránul nyilatkozzanak, majd megbélyegzik őket és a közösséget, hogy milyen rosszul beszélnek vagy nem tudnak ukránul, pedig ez a hazájuk. A nyelvi kérdés politikai kezelésének az okai között van a frusztráltság az oroszokkal szemben, amely évszázadokon keresztül alakult ki. Volt olyan időszak, hogy az ukránt nem ismerték el önálló nyelvként, az orosz tájszólásaként kezelték. A kisebbségi érzés felerősödött a szovjet rendszerben, aminek eredményeként az ukránok jelentős része is orosz ajkúvá vált. Az új független ukrán állam a nemzeti identitás gyors megerősödése érdekében mindent elkövet az állam egynyelvűségéért, hogy felgyorsítsák azokat az asszimilációs folyamatokat, melyek az európai országok nagy részében néhány száz év alatt mentek végbe. Az eszközök szempontjából pedig, élve hatalmi pozícióikkal, elsősorban saját tapasztalataikat használják fel. Olyan eszközöket vetnek be, amelyeket velük

szemben használtak az oroszosítási időszakokban, és mindezt erőltetett ütemben, ami a társadalom szétszakadásához vezethet. Az ukrán nyelv oktatásával kapcsolatban összefoglalva a legnagyobb probléma az, hogy a nyelvoktatás szempontjából nem esik egybe a politikai, a társadalmi, az egyéni és a szakmai cél. A politikai cél az, hogy mindenki anyanyelvi szinten beszélje az ukrán standard változatát, ezért az ukrán nyelvet az anyanyelvűek számára írt norma és rendszer szerint tanítják. A társadalmi cél viszont az lenne, hogy integrálják a kisebbségeket az ukrán társadalomba, de mivel nem a kommunikációs nyelvet tanítják a kisebbségi nyelvű iskolákban, hanem az irodalmi nyelv szabályait, s annak alkalmazásait, a kisebbségek nem tanulnak meg ukránul, legfeljebb bebeflázzák a jó érdemjegyek érdekében a nyelvtani szabályokat és más szövegeket a szövegértés és tudatos tanulás helyett, ráadásul az egyre növekvő erőltetett óraszám, valamint a rossz oktatási módszer és tartalom miatt a nyelv elfogadása helyett annak elutasítását váltják ki a tanulókból. A kisebbségek társadalmi célja az lenne, ami egybeesik az egyéni célokkal is, hogy társadalmi pozíciójuknak megfelelően beszéljék az államnyelvet. Ez viszont módszertanilag azt jelentené, hogy a kisebbségek számára az ukránt a második nyelv módszerével kellene oktatni, és a számonkérés szempontjából a nemzetközi normáknak megfelelően differenciálni kell a tananyagot és a követelményrendszert is. A társadalmi beilleszkedést az segítené, ha a különböző társadalmi státuszokhoz különböző nyelvi szintű nyelvtudást igényelnének, és nem a standardot várnák el mindenkitől. A másik vetülete a kérdésnek, hogy az oktatási intézmények, ezen belül az anyanyelvű oktatási intézmények, valamint az államnyelv és az anyanyelv oktatása hogyan segíti a kisebbségek társadalmi integrálódását. A kisebbségek nyelvének használati tere a kisebbségi terek elfogadásában rejlik. A nyelv és a nyelvoktatás önmagában nemcsak módszertani kérdés, hanem azok tanulásához nagyban hozzájárul a nyelvek elfogadottsága, státusza, presztízse egy adott társadalmon belül. Ebből a szempontból jelentős szerepe van az államot képviselő társadalmi intézményeknek, azok nyelvének, az ott dolgozók nyelvismeretének, toleranciájának, viselkedésének. Ukrajnában a magyar nyelv jelentős, egyre növekvő tolerancia-deficittel rendelkezik a hivatalos közegek részéről. Erre a következtetésre jutottunk a 2008-ban végzett kutatásunk kapcsán. Az iskolaválasztásról azonos számú ukrán és magyar iskolába járó gyerekek szüleinek, illetve a magyar iskolákban dolgozó pedagógusoknak és igazgatóknak a véleményét kértük ki. Néhány jellegzetes, lényegyet megfogó választ emelnénk ki kutatásunk eredményeiből:

• „Más iskolában, más nemzetiségiek közösségében csak »más« lehet, ahol másodrendű embernek érezheti magát, és eleve kisebbségi érzéssel indul az életbe.”

• „Mert én ukrán/orosz iskolába jártam, és nagyon nehéz volt a tanulás, ráadásul azóta sem tudtam pótolni a hiányosságokat a magyartudásomban.”

• „...bárhová megyünk, legyen az kórház, hivatalok, mindenütt az van, hogy hol élsz? Hát Ukrajnában! Nem tudsz ukránul beszélni? Tanuljál meg! – ez a válasz mindig, még ha tud is magyarul, nem fog megszólalni. Jó, nekem nincs problémám ezzel, de én meg nem tudok helyesen magyarul írni.”

• „...bemész valahová, és bár tud magyarul, akkor se fog magyarul megszólalni...”

• „...bármelyik hivatalba kell bemennem, ha egyszer durván visszaszólnak rám ukránul, akkor már az emberben elszorul a levegő, és már amit ki tudnék mondani, se mondom, mert megijedek...”

• „...hiába kap tárgyi tudást a magyar iskolában, ha ezt ukrán nyelven nem tudja olyan minőségben.”

• „...ha a gyerek nem magyar iskolában kezdi iskolás éveit, már a legeslegelején lemarad. Ezt a lemaradást behozni képtelenség [...] tárgyi tudása nem lesz, hiába tudja a nyelvet.”

• „...jelenlegi körülmények közt a szülő első félelmében fogja a gyermekét és viszi az ukrán iskolába, és ha ez a magyar gyermek felnő az ukrán környezetben, akkor ő már félig ukránná válik, és ha ebben a környezetben is forog, akkor ott is fog nősülni, házasodni, s akkor már a gyereke nem is fogja tudni az anyanyelvét.”

• „...sajnos vagyunk olyan szorításban, hogy már néha magam is ott tartok, hogy ha azt mondják, állj a falhoz, odaállnék, oszt azt mondja, hogy ukrán vagyok, azt mondanám, az, mert ebből a munkahelyből van a megmaradásom lényege, innen kell eltartani magamat...”

• „Nagyobb része az itteni magyarságnak nem ismeri a törvényeket és nincs tisztában, milyen jogaik vannak...”

• „...törvények vannak, de a törvényeket be is kell tartani, és ez mind emberi tényező...”

• „...szerintem így ez az ország, így ahogy van, el van hibázva. És ezért az oktatási rendszer is. [...] Itt minden a korrupcióról szól, mindennek az alapja, hogy valaki elvárja, hogy valamit neki a zsebébe dugjanak. Ez így van az iskolában is... Lehet menni továbbtanulni, nincs szükség tudásra. És ez a legfontosabb, hogy nem tudásalapú az oktatás, hanem pénzalapú. Arról szól minden...”

• „...megmaradni egy dolog, érvényesülni más, mert nem tud magyar nyelven...”

A legsommásabban a következőképpen foglalta össze az egyik interjúalany a kárpátaljai magyarok helyzetét:

• „...jelenleg úgy gondolom, hogy magyarnak lenni könnyű, csak magyarként élni nehéz...”³⁷

Mint látjuk, az iskolaválasztás a kisebbségi nyelvhasználat presztízsenek is a függvénye. A magyar nyelv presztízse Ukrajnában politikai szinten alacsony:

• a magyar nyelv és irodalom nem lehet felvételi tárgy a független vizsgaközpontokban, még a magyar nyelv és irodalom szakra sem, míg az orosz igen;

• a magyar nyelvet nem emelték be a független vizsgaközpontokban lehető felvételi/érettségi tárgyak közé az idegen nyelvek sorába sem, míg az orosz igen;

• annak ellenére, hogy a magyar nyelv Kárpátalján elvben regionális státusszal bírt, 2015-ig sem első, sem második idegen nyelvként nem taníthatták az ukrán tannyelvű iskolákban, míg az orosz igen;

• míg jó néhány kimeneti bizonyítvány orosz és ukrán nyelvű, addig a magyar–ukrán kétnyelvű bizonyítványok kibocsátását nem valósították meg, bonyolultsága miatt „költségvetési és nyomdatechnikai okokra hivatkozva”;

• annak ellenére, hogy a magyar nyelv Kárpátalján 2021 januárjáig elvben regionális státusszal bírt,³⁸ kétnyelvű ukrán–magyar úrlapokat, útmutatókat a hivatalokban nem találtunk, még az akkor túlnyomó többségben magyarul Beregszászban és Beregszászi járásban sem;

• a hivatalnokok nem beszélnek magyarul a kárpátaljai magyar ügyfelekkel, például még a Beregszászi Nyugdíjfolyósítóban sem, pedig a hivatal által kiszolgált akkori járás 80%-a magyar ajkú. Ráadásul ebben a hivatalban az ügyfél állampolgári jogon saját, korábbi nyugdíjalapi befizetéseiből kérelmezne nyugdíja folyósítását;

• az ukrán–magyar kétnyelvűség alig jelenik meg a szolgáltatásokban, főleg a banki szférában. Például a magyar érdekeltségű OTP Bank

³⁷ Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás helyzetéről és minőségéről. In: Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai a Kárpát-medencében. Szerk. Pusztai Gabriella – Ceglédi Timea. Debrecen 2015. 64.

³⁸ Tarasz Kreminy államnyelvvédelmi ombudsmán 2020 novemberében Irina Venediktova ukrainai főügyészhez fordult azzal a kéréssel, hogy nyilvánítsa semmissé a regionális nyelvek funkcionálásáról szóló határozatot.

beregszászi fiókjában, mely jövedelmének nagy részét a kárpátaljai magyaroknak köszönheti, akik ide fizetik be a vízumdíjakat, e bankon keresztül kapják meg a magyarországi gyermeknevelési támogatást, kétnyelvű úrlap nem áll rendelkezésükre, az alkalmazottak nem beszélnek magyarul, legfeljebb a sorban állást felügyelő biztonsági őr; még a bank reklámanyagai sem jelennek meg magyar nyelven.

A fentiekből következik az is, hogy a nyelvi kérdés túldimenzionált, de csak egyoldalúan, mert mindig az ukrán nyelv ismeretét sulykolja, míg a kisebbségi nyelvi jogokra, a kisebbségi anyanyelvi oktatására nem fókuszál.

Az állam mint az oktatási intézmények fenntartója a legnagyobb befolyással bír az intézményekben zajló oktatás minőségére. Egyrészt azzal, hogy meghatározza az oktatás tartalmát és követelményrendszerét, másrészt az oktatásban részt vevők alkalmazásán keresztül is befolyásolni tudja az ott folyó munka minőségét. Az ukrán oktatási rendszerben a függetlenség óta jelentős szerepet kap a hazafias ukrán nevelés, amit számos tantárgy bevezetésével valósítanak meg (én és Ukrajna, Ukrajna története, katonai nevelés, társadalomismeret, helyem a világban). Az ukrán nemzeteszme nevelése a többi tantárgy tartalmában is jelentős szerepet kap, míg a kisebbségekről szó sem esik. Például az ukrán művészeti nevelés alapjai és ének-zene tantervekben meg sem említik a kisebbségeket, azok értékeit. Még a kisebbségi iskolákban sem tanulnak saját kultúrájukról, mert az állami szabvány ezt nem tartalmazza, a tankönyvek erre nem térnek ki. Az óvodai szabványból hiányzik a nemzetiségi kisebbségi anyanyelvi fejlesztésére vonatkozó nevelési program, ami azt jelenti, hogy hivatalosan Ukrajnában magyar nyelvű óvoda nincs. A nevelés alapjait meghatározó dokumentum, a nevelési doktrína ki is mondja, hogy Ukrajnában minden oktatási-nevelési intézmény ukrán, legfeljebb az ott folyó oktatás-nevelés nyelve lehet magyar, román stb. Ennek érdekében az oktatási-nevelési intézmények minősítésének fő kritériuma általában minden szinten a tanulók ukránnyelv-tudása és Ukrajna történetének ismerete. Például a beregszászi Rákóczi-főiskola 2013-as teljes körű átvilágításakor a hallgatók tudásszintjét az alapján mérték, hogy a különböző szakok diákjai mennyire sajátították el az első évfolyamon lezárt három alapozó tárgyat: az ukrán nyelvet, Ukrajna történetét és az idegen nyelvet.

Az ellenőrzések alapján kiadott intézményi minősítési rangsor természetes módon az ukrán iskoláknak kedvez, így közvetve befolyásolja a szülőket iskolaválasztáskor. Halmozottan jelentkezik ez a két tannyelvű oktatási intézményeknél, ahol a fent leírt kritérium alapján mindig úgy tűnik, hogy az ukrán tannyelvű osztályok az erősebbek.

A magyar nyelvű oktatási intézmények minőségi kritériumrendszere az ott dolgozó pedagógusok képzettségétől, felkészültségétől, hozzáállásától is függ. Az oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok alkalmazására – miután ez állami feladat és a magyar közösségek nem rendelkeznek megfelelő állami pozíciókkal nincs ráhatásuk, ahogy ezen a területen közvetlen hatással az anyaország sem rendelkezhet.

Az eltelt évtizedekben Kárpátalján a pedagógusok alkalmazásakor sokszor nem a tudásuk, pedagógiai alkalmasságuk, hozzáállásuk számított és számít, hanem a kapcsolati tőke révén az aktuális politikai hatalomhoz fűződő lojalitásuk a mérvadó. Ennek következménye, hogy a pedagógusok jelentős része a nehéz gazdasági helyzet, a nagy munkanélküliség miatt az aktuálpolitika kiszolgálójává válik, végrehajtva minden, akár kisebbségellenes intézkedést is. Az oktatási rendszer különböző szegmenseit, intézményeit irányítók esetében ez hatványozottabban érvényesül. A magyar nemzetiségű igazgatók és a hatalomba beépült oktatási szakemberek zöme az egyéni érdekeit helyezi a közösségi érdekek elé még akkor is, ha látja, hogy egyéni érdeke hosszú távon egybeesik a közösségi érdekekkel. A pozíciójához köthető szerepelvárásnak igyekszik inkább megfelelni, mintsem közösségi érdekeket és értékeket képviselni.

A kisebbségi oktatás minőségére kihatással van az intézményrendszerben tanulók számaránya. A nagyobb populációból nagyobb számú tehetség bontakozhat ki, több a motivált gyerek, s a közöttük kialakuló egészséges konkurálás jobb eredményekre ösztönzi őket. A kárpátaljai magyarság a 90-es évek demográfiai mélypontján túl van, ismét növekszik a megszületett gyermekek száma településenként.

Az abszolút számok tekintetében nem tapasztalunk jelentős csökkenést a magyar tagozatokon. Ám a beiskolázásra és az iskolai teljesítményre kihat a gyermekek családháttér-indexe, hogy mikor kezdik meg intézményes oktatásukat/nevelésüket, milyen szerepe van a tanulási teljesítménynek a család értékrendjében a gyermek életpályája szempontjából. Az alacsony családháttér-indexű gyerekek, akiknél a tudásalapú életpályamodell alacsony presztízsű, nem részesülnek iskola előtti nevelésben, motiváltság hiányában alacsony az iskolai teljesítményük, ezzel rontják az osztályban folyó munka minőségét, kritériumrendszerét, hamar iskolaelhagyókká válnak. Kárpátalján ebbe a kategóriába tartoznak a romák.

A területen összességében 110 jelentősebb roma népességgel rendelkező település van, közülük 40 magyar többségű. A becsült 32 ezres kárpátaljai cigányság körében 14 ezerre tehető a magyar anyanyelvűek száma. A

kárpátaljai romák településterülete különböző, falvak vagy városok táborában élnek. Szegregációjukat növeli, hogy a táboraik a települések szélén, a központtól és az intézményektől távol fekszenek.³⁹ A kárpátaljai cigányság társadalmilag rétegeződött az elmúlt 30 esztendőben. Egy részük igen jelentős vagyona tett szert, főleg nem hivatalos forrásból (feketekereskedelem, csempészés). Annak ellenére, hogy jelentős jómódban élnek, értékrendjükben a tudás, az iskolázás, az oktatás alacsony presztízssű, amit a társadalmi tapasztalataik is alátámasztanak. Az eltelt évtizedekben ugyanis az alapos tudás, az abba fektetett energia, erő nem befolyásolta a társadalmi felemelkedést. Inkább az ügyeskedés, a társadalmi normák kijátszása, a törvényi keretek megkerülésre és a pénzen alapuló erő volt az, ami az egyén társadalmi felemelkedését segítette. A szegény roma réteg, akik mélyszegénységben maradtak, egyik napról a másikra tengetve életüket, még kevésbé érzékelik az oktatásban rejlő pozitív társadalmi mobilitási lehetőségeket. Számukra példaértékű a közülük kiemelkedett roma elit életszínvonala, értékrendje, életpályamodellnek tekintik azt. Annak ellenére, hogy az oktatás mint érték nem preferált a romák körében, gyermekeiket főleg a magyar tannyelvű iskolákba íratják a magyarországi oktatási/nevelési támogatás reményében. Az oktatási-nevelési támogatás így statisztikai szinten növeli a magyar tannyelvű iskolákban a tanulói létszámot, de a fentiek alapján kifejtett mechanizmus szerint csökkenti az ott folyó munka minőségét. A kárpátaljai romakutatások azt támasztják alá, hogy azokon a településeken, ahol az iskolán belül az arányok olyan szintet érnek el, hogy túlsúlyba kerülnek a roma nemzetiségűek, ott a minőségi oktatás romlására hivatkozva a szülők gyermekeiket más iskolába viszik, általában a legközelebbi nagyközségbe vagy városba. A városokban pedig, ha már meg kell szervezniük a gyermek ingázását, a legnagyobb presztízssű ukrán iskolát választják gyerekeik számára a legnagyobb siker reményében. Ez is egy zárt körnek látszik: a roma lakosság születési rátájának köszönhetően megmaradnak a magyar oktatási intézmények, de onnan az oktatási intézmény minőségét meghatározó motivált gyerekek elmennek, ami miatt a magyar oktatás presztízse még jobban leértékelődik. Az állam a roma problémát elsősorban szociális kérdésként kezeli, oktatásukkal, felzárkóztatásukkal nem foglalkozik, mert nagyrészt közvetlenül nem is érinti az ukrán többségű intézményeket. A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy Kárpátalján az itt élő magyaroknak nemcsak

³⁹ Braun László – Csernicskó István – Molnár József: Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. Ungvár 2010. 43–44.

a saját kisebbségi oktatásukkal kell foglalkozniuk, hanem abban a sajátos helyzetben vannak, hogy a kisebbség rendelkezik egy kisebbséggel, a roma közösséggel, akik felzárkóztatását – saját anyanyelvi oktatási-nevelési intézményrendszere fenntartása és fejlesztése érdekében – nem hagyhatja figyelmen kívül.

A roma lakosság Kárpátalján is fogékony a különböző segélyezési formákra. A születési rátájuk expanzív növekedését okozta az a támogatási rendszer, amely a megszületett gyermekek után jelentős egyszeri támogatást és havi apanázt folyósított, így születési rátájuk a többi nemzetiséghez képest erőteljes növekedést mutatott. Az elmúlt évtizedben megszületett gyerekek a magyar tannyelvű iskolákba kerülnek, így helyenként arányuk meghaladja a magyarok arányát, ami újabb kihívást jelent a magyar nyelvű oktatási intézményhálózat számára Kárpátalján.

15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban

A közoktatásra, az ott folyó munka minőségére hosszú távon legnagyobb hatással a felsőoktatás minősége és hozzájárása van. Egyrészt azért, hogy az onnan kikerülő tanárok milyen szellemiséget és tudást visznek magukkal munkahelyükre. Másrészt a továbbtanulás lehetősége, hozzáférhetősége, a képzési kínálat meghatározza, sőt behatárolja a működő rendszerben tanulók életpályáját, karrierjét, életcéljait, iskolaválasztását. Ezért a legjobb beiskolázási program egy nemzetiségi oktatási rendszer számára a minél szélesebb szakirányú anyanyelvű továbbtanulási lehetőség biztosítása a különböző iskolai kimeneti elágazásokkor. A továbbtanulásnál a szakképzés és a felsőfokú képzés egyaránt fontos tényező.

Ukrajna függetlenségéig Kárpátalján egyetlen egyetem működött, az Ungvári Állami Egyetem, amely 2000-ben megkapta a nemzeti egyetem státusát.

A függetlenségi nyilatkozat utáni időszakban prioritásként kezelték a felsőoktatás expanzióját országos szinten, hogy az önálló állam értelmiségi rétegét minél hamarabb kineveljék. Erre az időszakra (1994–1996) jellemző az új felsőoktatási intézmények alapítása, amit megkönnyített, hogy sokáig miniszteri rendelettel szabályozták. Az intézmények létrehozásának általánosan elterjedt mechanizmusa volt, hogy valamely egyetem kihelyezett tagozataként kezdte meg tevékenységét egy-egy városban, majd az első kibocsátás után önállósodott és teljes jogú felsőoktatási intézménnyé vált. Ebben az időszokban számos felsőoktatási intézmény jött létre,

de közülük nem mindegyik bizonyult életképesnek, ezért a továbbiakban azon intézményekre fogunk kitérni, melyek napjainkig megtartották státusukat. Az egyik első önálló felsőoktatási intézmény volt az Ungvári Informatikai, Jogi és Közgazdasági Főiskola,⁴⁰ amelyet Ungvár város önkormányzata hozott létre mint alternatív képzési lehetőséget a monopóliumát őrző Ungvári Állami Egyetemmel (ma Ungvári Nemzeti Egyetem, UNE) szemben a tanári kar egy részének átcsábításával. Az intézmény működési engedélyét, a licenciát az akkreditálási folyamat első fázisaként 1996-ban kapták meg a beregszászi főiskolával egyszerre.

A 90-es évek második felére tehető a Munkácsi Technológiai Főiskola, valamint a Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola létrejötte. A Munkácsi Technológiai Főiskola a Munkácsi Városi Tanács kezdeményezésére jött létre mint a Hmelnickij Város Podolja Technológiai Egyetem kihelyezett tagozata, amely 1997-ben vált önállóvá. A Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola az Ivano-frankivszki Egyetem kihelyezett tagozatából önállósodott, melyet a Munkácsi Középfokú Tanítóképző bázisán hoztak létre. Ennek az intézménynek a Kárpátaljai Megyei Tanács az alapítója és fenntartója. Mindkét felsőoktatási intézmény a hágón túli kihelyezett tagozatokból nőtte ki magát, mert az UAE más kárpátaljai városokban is elzárkózott a kihelyezett tagozatok, fakultások indítása elől. Az ungvári és a munkácsi főiskola az ezredfordulóra állami intézménnyé vált, vagyis a központi költségvetés biztosítja fenntartásukat, a két ungvári intézmény egyesült, pontosabban a városi alapítású beolvadt az UNE-be, így a megyében napjainkban két állami fenntartású felsőoktatási intézmény működik: az Ungvári Nemzeti Egyetem és a Munkácsi Állami Egyetem. Több tucat ukrainai főiskola működött kihelyezett tagozatot. Közülük a Kijevi Szlavisztikai Magánegyetem, amely 2004-ben magyar–angol szakot indított, de a gazdasági-politikai válság hatására a 2010-es években megszüntette működését, mint más hasonló státuszú tagozat Kárpátalján.

A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolát (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Kárpátaljai Református Egyház kezdeményezésére 1994-ben hozták létre a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozataként. A főiskola a licencet szintén csak 1996-ban kapta meg, egy időben az említett ungvári intézménnyel. Két évig (1994–1996) tartott a tárgyalássorozat és a politikai egyeztetés a műkö-

⁴⁰ Később Kárpátaljai Állami Egyetem, amely 2013-ban beolvadt az Ungvári Nemzeti Egyetembe. Vö. *ntk*: Összevonják az ungvári egyetemeket. Kárpátalja, 2013. február 15. 631. sz. <https://karpataljalap.net/2013/02/15/osszevonjak-az-ungvari-egyetemeket>, letöltés 2020. ápr. 5.

dés legitimálásával kapcsolatban, amelyben jelentős gátló tényezőként vett részt az Ungvári Állami Egyetem, amely védte monopolhelyzetét, de az ott dolgozó professzorok egy csoportja is így cselekedett, akik egyéni érdekeik csorbulását látták a kezdeményezésben. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapítványi fenntartású, amely az ukrán államtól soha nem részesült támogatásban.

Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2008-ban az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) kezdeményezésére – miután többszöri kísérlet után sem sikerült átvenniük a beregszászi főiskola felügyeletét és a főiskolának szánt anyaországi támogatásokat – magyar állami pénzből felújították az UNE egyik épületszárnyát, melynek fejében az egyetem magyar alcsoporthoz adott helyet egy feltételes magyar kar létrehozásával. A magyar kar jogi helyzete nem stabil, nem rendelkeznek saját akkreditálással, beiskolázási keretszámmal. A különböző karok kereteiből előzetes egyezkedés alapján évente átengednek meghatározott kvótát. A kart 2017-ben le is fokozták és összevonták a Hungarológiai Intézettel az UNE Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézeteként. A magyar intézetben tanulható szakok többnyire megegyeznek a Rákóczi-főiskolán tanulható szakokkal, így az intézet létrehozása a kárpátaljai magyarok számára nem járt együtt a képzési kínálat bővítésével. A cél a kar létrehozásával nem is a képzési kínálat bővítése volt. A kezdeményező UMDSZ, ahogy azt a történelem kar akkori dékánja egyik cikkében kifejtette, abban volt érdekelt, hogy a főiskolának szánt magyarországi támogatásokat saját felügyelete alatt átirányítsa Ungvárra. Az egyetem abban volt érdekelt, hogy a főiskolára járó hallgatókat befolyása alá vonja, mert véleményük szerint a beregszászi főiskolán a hallgatók nem részesülnek megfelelő ukrán nemzeti szellemű nevelésben. Miután az UMDSZ volt a partnere az ebben az időszakban hatalmon lévő szocialista-liberális magyarországi kormánynak, így megkapták a támogatást az UNE-n megvalósítandó beruházáshoz. Jelentős összegeket fordítottak egy ukrán állami tulajdonú intézményre minden jogi garancia nélkül. A magyarországi támogatáspolitikai eredményeként így ugyanabból a pénzügyi keretből létrehoztak egy intézményt, a beregszászi főiskolát, majd annak a konkurenciáját, az ungvári magyar intézetet, ami nem észszerű, nem célszerű, nem gazdaságos, nem piaci elvű. A magyar kar, amit még a hetvenes években szorgalmazott a kárpátaljai magyarság, részben az anyaországi támogatásnak, részben a már működő magyar főiskolának, a kárpátaljai képzési piacon működő konkurens intézmény meglétének köszönhető. A főiskola mint konkurens struktúra egyfajta garancia is a magyar karra nézve. Az állam ezért mindent elkövet, hogy megszüntesse a bizonyos önállósággal rendelkező főiskolát.

A 2006–2007-es tanév végén kísérlet történt a főiskola megszüntetésére. 2007 júniusában az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium váratlanul elrendelte az átvilágítását.⁴¹ A kijelölt bizottság, melynek tagjai a minisztérium munkatársán kívül főleg az Ungvári Nemzeti Egyetem és a Kárpátaljai Állami Egyetem dékánjai és munkatársai voltak, teljeskörűen ellenőrizte, mindenre kiterjedően a dokumentációs munkát 10 érve visszamenőleg. Az ellenőrzés eredményeként olyan hiányosságokra hivatkozva, hogy a Magyarországon szerzett doktori fokozatokat Ukrajnában az itteni egyetemi bizottságok még nem hitelesítették, hogy nincs meg az egy komputerre számított hat négyzetméter vagy az egy főre eső két négyzetméter alapterület, az órarendet magyarul teszik ki a diákoknak stb., megvonták az egyetemi szintű oklevelek kiadásának a jogát az angol, földrajz, matematika, óvodapedagógia szakokon. Az ukrán törvények szerint ennek visszaadását egy év múlva, 2008-ban kezdeményezhették új eljárásban. A 2007–2008-as tanévben az intézményben ötévente kötelező akkreditálási eljárásra került sor, melynek eredményeként megerősítették a következő öt évre szóló BSc/BA-fokozatú diploma kiadására vonatkozó engedélyeket az alábbi szakokból: óvodapedagógia, matematika, biológia, angol, földrajz, ukrán, magyar. Történelem szakon 2007-ben meghagyták az egyetemi fokozatot, biológia, magyar, ukrán, tanítói szakon nem vették el. A pénzügyi és számviteli szak akkreditálására 2010-ben került sor, de főállású nagydoktor hiányában nem volt sikeres.

2013-ban a Kárpátaljai Állami Egyetem rektorának akciójaként sikerült egyesíteni a kisebb egyetemet a nemzeti egyetemmel úgy, hogy a miniszter kinevezte annak a nemzeti egyetemnek a rektorává, mellyel munkaviszonyban nem volt, és ezzel párhuzamosan társadalmi alapon megmaradt a korábbi egyetem rektorának, míg az egyesítést teljesen be nem fejezi. Más kárpátaljai egyetem betérésére is törekedtek, erről számolt be a kárpátaljai média. Az egyesítések forgatókönyv szerint zajlottak. A minisztérium a kiszemelt felsőoktatási intézménybe kiküldte az ellenőrző szervét, amely talált hiányosságokat, ezért megvonta az intézmény oktatásra feljogosító engedélyét, majd a diákok érdekében azokat átirányította az Ungvári Nemzeti Egyetemre. 2013 májusában például ilyen ellenőrzésre került sor a Munkácsi Állami Egyetemen és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. Az utóbbi intézmény azért érdekes,

⁴¹ 1814. számú 2007. június 14-én kelt rendeletében.

mert teljes körű és mindenre kiterjedő ellenőrzés az intézményben 2007-ben volt, amikor a magyar kart akarták megnyitni, és az ellenőrzés eredményeként azokon a szakokon, ahol megvonták az egyetemi szintű képzés lehetőségét, az UNE-re irányították a diákokat. A minisztérium ötévente rendelhet el szűrőpróbaszerűen ilyen ellenőrzést, de a beregszászi főiskola kiemelt lehet, mert a több mint 900 ukrainai felsőoktatási intézmény közül „véletlenszerűen” mindig a kiválasztottak közé kerül.

Kárpátalján szinte nincs magyar nyelvű szakképzés. A múlt század 80-as éveinek végén, a Szovjetunió széthullásának idejében Beregszászban két szakmunkásképző iskola működött, ahol ruhaipari és szolgáltatási képzéseket folytattak, magyar tannyelvű osztályok működtek. Az általános ismereti tárgyakat magyarul tanulták, a szaktárgyakat részben tankönyv, részben politikai akarat hiányában nem oktatták anyanyelven. A mesterek magyar nyelven foglalkoztak a diákokkal, az elméletet oroszul tanították. A független Ukrajna megalakulása után a két intézményt egyesítették Beregszászi Szakszolgáltatási Líceum néven, de sem az általános ismereti, sem a szaktárgyakat nem tanulhatják magyar nyelven a diákok, annak ellenére, hogy a gyerekek 85%-a magyar nemzetiségű.

A 90-es évek derekán a Jánosi Iskolaközi Tankombinát bázisán létrehozták a Jánosi Mezőgazdasági Líceumot. A líceumban tehérgépkocsi vezetői és számítógép-kezelői jogosítványt szerezhetnek a diákok. 2008-ban a magyarországi Szülőföld Alap mintegy 100 millió forintos támogatásával építkezésbe kezdtek a líceum bővítése céljából. Az alapkövetételkor mesterképző akadémiaként a képzési kínálat és a profil bővítését tervezték, de azóta új szakok engedélyeztetésére nem került sor, az építkezést nem fejezték be.

A felsőoktatási rendszerhez tartozó felsőfokú szakképző intézetek közül többen működött magyar osztály, csoport, így a Munkácsi Egyetem Humán-Pedagógiai Intézetében, ahol tanítóképzés zajlott, az Ungvári Közművelődési Koledzsben, ahol néptáncot, népzeneét, karvezetést tanulhattak a diákok. Az egyetlen mezőgazdasági ágazatot képviselő intézmény a megyében a Munkácsi Agrárpari Koledzs, ahol állatgyógyászat szakon 2014-ig voltak magyar csoportok. Ezen oktatási intézményben az általános ismereti tárgyakat magyar nyelven, a szaktárgyakat ukránul tanulhatták. A legutóbbi évek oktatáspolitikai intézkedései miatt ezek megszűntek.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felnőttképzési Központja az igényeknek megfelelő piacorientált képzést szervezett magyar nyelven, magyarországi intézményekkel kötött egyedi együttműködés alapján közös képzés formájában, pályázatok támogatásával. A gyakorlat sze-

rint először a képzők képzésére kerül sor. A főiskola szervezésében olyan megfelelő alapképzettséggel rendelkező szakembereket keresnek, akik részt kívánnak venni az adott képzésben. Őket a partnerintézmény felkészíti a szakirányú képzések moduljainak oktatására. A képzések program szerinti elméleti részének oktatása a felkészített tanárok által a főiskolán történik, a gyakorlati képzés egy része Magyarországon, egy része Kárpátalján, amennyiben itthon találnak megfelelő felszereltségű és színvonalú gyakorlóterepet. A képzés magyarországi rendszerű OKJ-képzések követelményeinek megfelelően vizsgával zárul, melynek sikeres teljesítése eredményeként OKJ-s bizonyítványt kapnak. Szinte minden ágazatban hiány van szakképzett munkaerőben. A képzések engedélyezésének alapvető fontos kritériumai az infrastrukturális és szakirányú technikai feltételek biztosítása, valamint a megfelelő minősítéssel rendelkező szakemberek megléte. A főiskola bázisa számos szakképzés indítására alkalmas. Rendelkezünk tankonyhával, tanbárral, tanszállodával, a falusi vendéglátáshoz tájházzal. Szerződésben állunk számos gazdával, szállodával, étteremmel, akik gazdaságukat gyakorlótelepként rendelkezésünkre bocsátották. A mezőgazdasági gyakorlótelepeket a Mezőgazdasági Minisztérium munkatársai és a Szent István Egyetem oktatói minősítették 2016 nyarán. Felmérve a kárpátaljai igényeket és a törvényi lehetőségeket 2013-ban a Rákóczi-főiskola szervezeti egységeként létrehoztuk a Felsőfokú Szakképzési Intézetet (2020-tól II. RF KMF Szakgimnáziuma), ahol adó és számvitel, alkalmazott matematika, turizmus, szociális munka és óvodapedagógia szakon tanulhatnak a jelentkezők az általános iskola után. A sikeresen oklevelet szerző diákok lehetőséget kapnak, hogy szakirányuknak megfelelően folytassák tanulmányaikat a főiskola BSc/BA-szintű képzésében. Ez a lehetőség nagyban segíti a kárpátaljai magyar diákok képzési lehetőségeit és munkaerőpiaci elhelyezkedését, mert a felsőoktatásba belső felvétellel juthatnak be. 2014 szeptemberében 100 diákkal indítottunk képzést a fent említett szakokon. A képzés időtartama szakiránytól függően 3–4 év. Nagy hangsúlyt fektetünk a nyelvtanításra (angol, ukrán, magyar), hogy az intézményünk végzősei biztos és jól alkalmazható nyelvtudással rendelkezzenek. Törekszünk a beszélt nyelv elsajátítására az akadémikus nyelvi szabályok biflázása helyett. Az első évfolyamon csak középiskolai tárgyakat oktatnak. A második évfolyamos diákok több szaktantárgyat is elsajátíthatnak. A 2016/2017-es tanévet összesen 270 diák kezdte el. Három évfolyamon folyik az oktatás. A diákok 6 járásból, 57 településről utaznak be vagy laknak a városban, hogy magyar nyelven tanulhassanak. A 270 közül 174 beutazó (88%), 61-en laknak az intézményünk

által bérelt kollégiumban (31%). A magyar kormány támogatásával 2018 szeptemberére elkészült az új kollégium, és így mindenki számára tudunk bentlakást biztosítani. Diákjaink jelentős része hátrányos helyzetű.

A főiskola további szakképzési koncepciót dolgozott ki. A koncepció alapelve: humánerőforrás-fejlesztés, a képzettségi és foglalkoztatási szint növelése. Ennek eszköze a munkaerőpiaci igényekre rugalmasan reagálni képes, tehát piacorientált, magyar nyelven zajló szakképzés megteremtése vidéken. A gazdasági-politikai bizonytalanság, a folyamatos veszélyérzet a férfitlakosság katonai besorozása miatt egyre több fiatalra ösztönöz, hogy elhagyja a vidéket, és külföldön keressen munkát, elsősorban Magyarországon. A lehetőségeik képesítés és szakma nélkül korlátozottak. A megye gazdasága – valamennyi ágát tekintve – alacsony határfokú, a műszaki színvonala és a szervezethez elmaradott. A meglévő városi ipar tönkrement, leépült. A termelés-visszaesés nagymértékben kihat a lakosság jövedelmének alakulására. A nehéz piaci körülmények, a vállalkozások tőke- és hitelhiánya rengeteg nehézséget okoz azoknak, akik itthon akarnak maradni, amit tudás nélkül szinte lehetetlen megvalósítani. A helyzetet mérlegelve a kárpátaljai magyar közösség 2013-ban a KMKSZ, a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége és a Pro Agricultura Carpatika civil szervezetek közreműködésével, a beregszászi főiskola szakmai részvételével kidolgozta az Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Programot, melyhez jelentős anyagi támogatást kapott a magyar államtól. A program Kárpátalján a turisztika, a mezőgazdaság és a magánvállalkozások fejlesztését tekinti prioritásnak. A programban megfogalmazott céloknak megfelelően a főiskola kapta azt a feladatot, hogy minél szélesebb körben megvalósítsa a szakemberképzést ezen ágazatok szükségleteinek megfelelően. A kárpátaljaiak regionális identitásukat az évszázadok alatt kialakult és működő megyékhez is kötik. A földrajzi távolságok és a regionális különbségek figyelembevételével a szakképzési koncepcióinkban egy szakképzési hálózat létrehozása mellett döntöttünk. A Beregszászi Felsőfokú Szakképzési Intézet (Szakgimnázium) mint központi egység mellett középtávon célszerű volt létrehozni szakképzési bázisokat az egykori Ung, Ugocsa és Máramaros megyék területén. Ezekben a bázisokon a helyi körülményeknek és igényeknek megfelelő képzési kínálatot kell biztosítani a regionális hagyományok szerint. Természetesen miután mind a négy képzőhely a Rákóczi-főiskola egysége, az egész területről várják a diákokat. Ezt segítené a bentlakás megteremtése minden képzőhelyen. A terveink szerint Nagydobronyban (Ungvári járás) mezőgazdasági szakirányú kép-

zéseket indítanánk, Tiszapéterfalván (az egykori Ugocsa vármegye), főleg olyan szakokat, amelyek a szolgáltatásokban szükséges szakmák elsajátítását biztosítanák, Visken (Huszti járás, volt Máramaros megye) főleg az erdőgazdálkodáshoz, vadgazdálkodáshoz és fafeldolgozáshoz, építkezéshez szükséges szakmák központja lenne. A központi profilok szerinti képzések mellett a regionális igényeknek megfelelően egyes szakokat több képzési központban is indítanánk párhuzamosan, vagy igény szerint rotációs rendszerben. A tanárt utaztatnánk, nem a diákokat. Figyelembe véve Kárpátalja magyarságának demográfiai helyzetét, célszerűnek tartjuk széles képzési kínálatú, de kis létszámú csoportok indítását, ezért 8–12 fős csoportok szervezését tartjuk racionálisnak bázisonként. A mezőgazdasági képzés bázisa elkészült Nagydobronyban, 2018-ban befejeztük a tiszapéterfalvai képzési hely oktatóközpontjának renoválását. A viski bázis még várat magára, de reméljük, a jövőben erre is sor kerül. A beregszászi főiskola indulásakor kialakított jó gyakorlatnak megfelelően a hallgatók de jure a magyarországi intézmény hallgatói lennének, de a főiskolához is kötődnének, mint Ukrajnában az ukrán állam által nem akkreditált képzőhely hallgatói. Ez törvényes jogviszonyt jelentene, de nem kapnának ukrán államilag elismert oklevelet, hanem egy tanúsítványt. A képzés végén, amennyiben eleget tesznek az együttműködésben részt vevő intézmény követelményrendszerének, Ukrajnában honosítható képesítést szerezhetnek. Ez lehetővé tenné számukra, hogy jó minőségű szakmai képzésben részesüljenek, de nem szakadnának el teljesen szülőföldjüktől. A képzés egy része itthon valósulhatna meg, és ha az anyaintézmény Kárpátalján talál alkalmas gyakorlóterepet, úgy a gyakorlatok egy része is szülőföldjükön történne. Minden szaktárgynak két tantárgyfelelőse van: egy a magyarországi intézmény részéről és egy Kárpátaljáról. Ezzel a módszerrel olyan hatékony tudástranszfer jöhetne létre, amely mindkét régió számára válhat. A magyarországi technológiát elsajátító fiatalok, amennyiben szülőföldjükön tudnak maradni, szakmájuk innovatív képviselőivé válhatnak. A Magyarországon látott jó gyakorlatok hamarabb meghonosodnának vidékünkön. A képesítés megszerzése után valószínűleg egy részük a magyarországi vállalatoknál helyezkedne el a két régió közötti nagy gazdasági szakadék miatt, de ezzel segítené vagy legalábbis részben oldaná az utóbbi években Magyarországon megjelent szakképzett munkaerőhiányt. A kétéves képzés alatt kialakulhat egy szakoktatói gárda Kárpátalján is, amelyek tagjai a magyarországi tudást és tapasztalatot elsajátíthatták.

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelképásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezendések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelési területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортутая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергазі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Чері Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.